

Nordens Velfærdscenter

DET GODE SAMSPIL

norden

Nordens Vælfærdcenter

Det gode samspil

Redigeret af

Gunnel Winlund
Anita Gjermestad
Laila Luteberget

Forfattere

Betina Haa Sørensen
Torunn Jørgensen
Danica Ivulic-Schattel
Mickael Gustafsson
Louise Lindholm
Nita Jonson
Karin Stigsdotter
Turid Horgen
Nita Jonsson
Lisa Præbel
Eli Nesteby
Rie Martekilde
Kirsten Grønberg
Laufey Elísabet Gissurardóttir
Bryndís Guðmundsdóttir
Guðný Sigurjónsdóttir
Marianne Smedegaard
Gunnel Winlund
Anita Gjermestad
Laila Luteberget

Layout

Lasse Winther Wehner

Ansvarshavende udgiver

Tone Mørk, direktør

ISBN: 987-87-7919-047-4

Publiceret i september 2010 af

Nordens Vælfærdcenter

Box 22028
104 22 Stockholm
Sverige
Besøksadress:
Hantverkargatan 29
Tel: +46-8-545 536 00
info@nordicwelfare.org

© Copyright Nordens Vælfærdcenter

Denne rapport kan downloades gratis:
www.nordicwelfare.org/detgodesamspil

Fotos

Alle fotos er anvendt med tilladelse

Forord	2
<i>Av Marianne Smedegaard</i>	

Del 1

Att skapa förståelse och mening genom samspel	4
<i>Av Gunnel Winlund</i>	
Forflytning i heis	6
<i>Av Torunn Jørgensen</i>	
Tankar om samspel med personer på tidig utvecklingsnivå	9
<i>Av Mickael Gustafsson och Louise Lindholm</i>	
Att arbeta mot ökad självständighet med touch kontakter	12
<i>Av Nita Jonson och Karin Stigdotter</i>	

Del 2

Kommunikasjon, følelser og berøring	16
<i>Av Anita Gjermestad</i>	
Pædagogisk massage	17
<i>Av Betina Haa Sørensen</i>	
Sansemotorisk stimulering	20
<i>Av Danica Ivulic-Schattel</i>	
Det nære språket	24
<i>Av Turid Horgen</i>	

Del 3

Utviklende omsorgsmiljø	28
<i>Av Laila Luteberget</i>	
Mot ökad trygghet och delaktighet	30
<i>Av Nita Jonson och Karin Stigdotter</i>	
Det kan nytte	32
<i>Av Betina Haa Sørensen</i>	
Respekt og innflytelse et eksempel fra Island	36
<i>Av Laufey Elísabet Gissurardóttir, Bryndís Guðmundsdóttir og Guðný Sigurjónsdóttir</i>	
Jeg – du relationen	39
<i>Av Lisa Præbel, Eli Nesteby, Rie Martekilde og Kirsten Grønborg</i>	
Å beskrive det ubeskrivelige	41
<i>Av Anita Gjermestad, Laila Luteberget & Gunnel Winlund</i>	

Forord

Af Marianne Smedegaard, Nordens Velfærdscenter

"At beskrive det ubeskrivelige" er netop det forfatterne til artiklerne i dette inspirationshæfte har gjort. Hæftet er et af resultaterne af et projektarbejde med titlen "Det Gode Samspil". Projektet er et delprojekt under hovedprojektet "Levevilkår i Norden for Personer der er Udviklingshæmmede".

Formålet med projektet har været, gennem netværksdannelse og udveksling af viden og erfaringer fra praxis- og fagmiljøer i de nordiske lande, at sætte fokus på de mangeartede kompetencer, der er nødvendige i arbejdet med udviklingshæmmede personer, der har et stort hjælpebehov.

I projektet har deltaget medarbejdere fra udpegede praxis- og fagmiljøer. Man har i et samarbejde på tværs af de nordiske lande arbejdet systematisk med metodeudvikling, givet hinanden feedback på arbejdet, inspireret hinanden og dermed opnået nye metoder til brug i det daglige arbejde.

Medarbejderne fra Rønneberggården skriver: "For os som gruppe og for vort videre arbejde, har det været meget frugtbart og givet en kontinuerlig inspiration og motivation at være i dialog med vore nordiske kolleger gennem projektet."

Helt unikt er det, at artiklerne er skrevet af de, som står i dette arbejde til daglig. Det er ikke folk udefra, det er ikke en forskningsteoretisk beskrivelse. Det er dine kolleger, som deler ud af deres egne erfaringer til dig.

De arbejder i deres dagligdag med udviklingshæmmede personer med stort hjælpebehov. Det betyder, at der er et bestandigt krav om en udstrakt grad af tolkning af behov og ønsker. For at kunne dette, kræves et bevidst arbejde med holdninger til kommunikation. Der skal bruges tid på kommunikationsanalyser, kommunikationsmetoderne og kommunikationshjælpemidlerne skal vurderes individuelt i forhold til den enkelte person, og der må løbende ske en metodeudvikling, for at sikre at vi forstår disse mennesker og dermed er i stand til at støtte dem i at være medbestemmende over eget liv.

Den danske filosof K.E. Løgstrup har i sin bog "Den etiske fordring" blandt andet skrevet:

"Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at han holder noget af dets liv i sin hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en oplagthed, man får til at visne, eller som man vækker, en lede man uddyber eller hæver. Men det kan også være forfærdende meget, så det simpelthen står til den enkelte om den andens liv lykkes eller ej."

En vigtig læresætning. Især når det menneske, man har med at gøre, er et menneske, der ikke selv kan udtrykke sig i følelser eller ord, og som er fuldstændig afhængig af andre menneskers kompetence, indsigt og empati.

Forfatterne viser i deres beskrivelser på smukkeste vis, at de netop har sensitiviteten i relationen som omdrejningspunkt i deres vigtige arbejde. Danica Ivulic Shattel, Avantisenteret, skriver blandt andet:

"Derfor er det av avgjørende betydning at den andre møtes med intuisjon, kreavitet og et tilpasset åpent sinn og hjerte, slik at jeg kan gi, og den andre kan motta, akkurat det, som trengs i øyeblikket. Slik blir hvert eneste møte verdifullt, unikt og harmonisk".

Forhåbentlig kan dette hæfte bidrage til gode drøftelser mellem jer, der arbejder med personer med stort hjælpebehov, om hvordan man sikrer at den hjælp, der gives, opfattes som hjælp, omsorg og udviklingsstøtte til den enkelte og ikke som et overgreb på den enkeltes integritet.

Artiklerne i dette inspirationshæfte er redigeret af psykolog Gunnel Winlund, førsteamanuensis Anita Gjermestad og højskolelektor Laila Luteberget.

Tak til projektgruppen, til artikelforfatterne og redaktionsgruppen for et flot arbejde.

Sidst, men ikke mindst en stor tak til alle deltagere i projektet. I har i den grad givet engagement, glæde og inspiration til os, der har haft fornøjelsen af at være sammen med jer i projektføreløbet. Jeg er sikker på at inspirationshæftet vil være til nytte for jeres kolleger i Norden.

De 1

Att skapa förståelse och mening genom samspel

Göra livet begripligt, hanterbart och meningsfullt

Av Gunnel Winlund

Gunnel är psykolog och specialist i Handikapppsykologi- Hon jobbar inom Vuxenhabiliteringen i Växjö. Hon har på uppdrag av Hjälpmedelsinstitutet och FUB:s forskningsstiftelse ala genomfört utvecklingsprojekt för att se hur personer som har grav utvecklingsstörning kan öka sitt självbestämmande genom kognitiva hjälpmedel. Hon har också samlat kunskaper om grav utvecklingsstörning i en bok.

Personer som har en grav utvecklingsstörning kan inte med ord beskriva hur de uppfattar sin omvärld eller hur de vill att livet skall vara för att det skall vara gott att leva. Men med kroppsspråk och minspel kan de visa vad de uppskattar eller inte tycker är bra. Den nära omgivningen måste försöka se, höra och förstå vad de uttrycker. Samspelet mellan individen och de som ger stöd är en viktig utgångspunkt för förståelsen.

En god omvårdnad är alltid grunden för ett gott liv. En bra bostad, sköna kläder, god och näringsrik mat är andra viktiga förutsättningar. Det är viktigt att få möjlighet att bygga och utveckla relationer med andra människor. Tillgång till bra hjälpmedel gör livet lättare både för individen och de som ska hjälpa honom/henne. Hjälpmedel som gör det möjligt att delta och vara aktiv i olika situationer och sammanhang är en annan aspekt av livskvalitet.

En viktig förutsättning för att man skall känna sig tillfreds och må bra är att man kan uppleva en känsla av sammanhang, KASAM (Antonovsky 1987). För att uppnå den känslan måste livet kännas begripligt, hanterbart och meningsfullt. Det blir då lättare att klara livets påfrestningar. Kan personer som har en grav utvecklingsstörning uppleva en känsla av sammanhang? Kan de känna att livet är begripligt, hanterbart och meningsfullt? Erfarenheten tyder på att det är möjligt och lika viktigt för dem som för andra människor. Men det ställer stora krav på omgivningens kompetens om livet skal bli begripligt, hanterbart och meningsfullt för individen.

En *begriplig värld* kan de som ger stöd skapa genom att försöka förstå vad individen uppfattar och förstår och utgå därifrån. Kunskapen om individens verklighetsuppfattning gör det möjligt att anpassa miljön, informationen och kommunikationen.. Men det krävs en stor lyhördhet för de ofta små uttrycken av naturliga reaktioner, minspel och kroppsspråk och vilja att förstå vad individen uppfattar, intresserar sig för och förväntar sig för att livet ska bli begripligt.

När kraven från omgivningen motsvarar individens förmåga kan livet kännas *hanterbart*. Med lite stöd från en annan person eller hjälpmedel, kan kanske förmågan öka ytterligare. När omgivningen ser, hör och svarar på sucken, gäspningen eller blicken blir känslan av hanterbarhet större. Om återkommande situationer och händelser ordnas på ett sätt som gör det möjligt för individen att känna igen sig, kan hon/han kanske uppleva förväntan och delta mer aktivt.

Hjälpmedel av olika slag som t.ex. touchkontakter kan öka hanterbarheten betydligt. Det kan bli möjligt att bestämma om cd-spelaren ska spela eller fläkten gå. Det kan bli möjligt att kalla till sig personal när man vill ha sällskap eller få hjälp t.ex. på toaletten. Det kan kanske bli möjligt att köra sin rullstol på en slinga. Att kunna sysselsätta sig på egen hand när man vill ta en paus från relationer eller när den nära omgivningen är upptagna av annat, ökar känslan av hanterbarhet ytterligare. Det finns många situationer och områden där touchkontakter och andra typer av hjälpmedel kan göra det möjligt att delta aktivt, styra och kontrollera sin omgivning. Hjälpmedel kan göra livet intressantare och trevligare.

Om situationen känns intressant och meningsfull ökar motivationen att möta de utmaningar man ställs inför. I en trygg miljö uppskattar de flesta utmaningar av olika slag. Det gäller även personer med grav utvecklingsstörning. Men uppgifterna och utmaningarna måste alltid utgå från individens intressen, önsknningar och förmåga.

Ur ljudlådan strömmar musiken när Lena trycker på locket

Livet kan bli intressantare med nya föremål, situationer och upplevelser. (Winlund 2004, 1996)

Artiklarna i den här första delen av temahäftet handlar om samspel som skapar mening, gör livet begripligt, hanterbart och meningsfullt.

Torunn Jörgensen beskriver i sin artikel en situation där eleven flyttas med hjälp av en lift mellan två rum och två olika aktiviteter. Situationen filmas. Analysen visar tydligt hur intensiv och tät relationen är mellan lärare och elev genom det samspel som uppstår. Genom filmen blir det möjligt att se det som är svårt att hinna uppleva när man är i situationen. Det blir som Torunn uttrycker det, möjligt att "beskriva det obeskrivbara". Det blir tydligt hur viktigt det är att ta vara på alla situationer, både planerade och oplanerade, där samspel kan uppstå och utvecklas. Ett citat från texten: *"Ved å være nær, holde en hånd på, kan man kjenne språket til eleven. Spenner han musklene sine i ubehag eller er han avslappnet?"*. Genom att tolka de små signalerna och bekräfta dem uppstår en stark känsla av samhörighet och sammanhang.

Mikael Gustavsson och Louise Lindholm förmedlar i sin artikel samma upplevelse av det oväntade och oplanerade. I verksamheten använder de Marte Meo metoden som stöd vid analysen av inspelade samspelelssituationer. De tar upp frågan vad som krävs för att samspelet skall vara gott och konstaterar att en öppen och förutsättningslös inställning till vad som kan hända är en viktig

utgångspunkt. Då ökar närvaron, uppmärksamheten och följsamheten och uttrycken blir tydligare. Det är viktigt att stanna upp och ta vara på de goda stunder som uppstår och vara lite mindre bunden av rutiner och planerade aktiviteter.

Karin Stigsdotter och Nita Jonsson beskriver i sin artikel hur arbetet med att öka självständigheten hos de som bor i gruppboendena började under 90-talet genom utvecklingsprojektet "Tänk Om". Syftet med projektet var att undersöka om kognitiva hjälpmedel kunde öka deltagarnas möjlighet att påverka och kontrollera sin vardag. Erfarenheterna var goda. När projektet var slut, fortsatte arbetet med att göra livet mer hanterbart för inneboende i gruppboendet. Deras upplevelse är att livet blivit innehållsrikare för alla, individer som personal och att individerna på ett bättre sätt kan delta aktivt och sysselsätta sig själva när de vill vila från relationer eller när de lämnas ensamma en stund. Arbetet har gett och ger många goda tillfällen till samspel och kommunikation.

Kilder

Antonovsky, A (1987) *Hälsans Mysterium* Natur och Kultur

Winlund, G & Rosenström-Bennhagen, S (2004): *Se mig! Hör mig! Förstå mig!* FUB:s forskningsstiftelse ala, Stockholm

Winlund, G (1996): *Tänk om. Begåvningshjälpmedel för personer med grav utvecklingsstörning*. Handikappinstitutet & Stiftelsen ala

Forflytning i heis

Å beskrive det ubeskrivelige...

Av Torunn Jørgensen

Torunn er førskolelærer og jobber på en barne-skole i Norge med barn med omfattende hjelpe-behov.

I denne artikkelen vil jeg dele noen tanker fra skolehverdagen til to ungdommer som hører til den gruppen mennesker som har de aller største hjelpebehovene. Da behovet for en egen skoleavdeling, tilpasset de elevene med de største hjelpebehov meldte seg, ble det bygget ut en egen avdeling i sentrums-skolen i kommunen, en avdeling som skulle være tilpasset de svakeste elevene sine behov. Denne avdelingen ble tatt i bruk høsten 2002.

Hovedmålet i arbeidet med denne elevgruppen er hver dag å gi gode opplevelser i et miljø som er spesielt tilrettelagt, et miljø som er tydelig og som gir mulighet for gjenkjenning, som er forutsigbart og som innbyr til den gode samtalen, det gode samspill. Personalet har gjennom mange års erfaring, veiledning og kurs, opparbeidet seg en del av den kunnskapen og forståelsen som det er nødvendig å ha for å møte de barn / ungdommer vi her snakker om.

Alle rom i avdelingen på skolen er innredet med tanke på gjenkjenning, stimulering og opplevelser. Rommene er ulike både i farger og intimitet og til hvert rom er det knyttet spesielle aktiviteter. Ved å tilrettelegge det fysiske miljøet gir vi elevene en mulighet til å kjenne seg igjen, vite hvor de er. I løpet av en skoledag blir de fleste av rommene brukt av elevene.

Vi har filmet en forflytnings-situasjon og ved å se igjennom video-opptaket oppdager vi hvor mange samspill-situasjoner vi har som ikke i var planlagt. Vil her prøve å beskrive det som skjer i en situasjon. Beskrive det ubeskrivelige, beskrive det som det er vanskelig å sette ord på.

En beskrivelse av når Per (elev) og Torunn (pedagog) flytter seg fra et rom og til et annet:

Per har vært på badet og fått det nødvendige stellet han skal ha etter frokost. Nå skal han inn på det "blå rommet". Han skal fra stolen sin, opp

i heis og legges på benken for å ha "bøy og tøy". Dette er noe som skjer hver eneste dag.

Eleven og pedagog er ute i stuerommet og stopper utenfor døra til det "blå rommet". Rommet de går fra er lyst og "blå rommet" virker mørkt. (Vi opplever lyskontraster sammen)

Pedagogen sier: "Ååå her er det mørkt."

Eleven ser opp i taket på lampene som så vidt lyser. Lyset blir skrudd opp og det blir sagt: "Nå ble det lyst."

(Vi opplever lyskontrast sammen igjen.)

Eleven ser mot lyset og pedagogen bøyer seg ned til han og de opplever lyset sammen. Pedagogen bekrefter det de ser ved å si: "Ja." (Opplever bekreftelse og fellesskap ved å ha felles fokus.)

Pedagogen sier så: "Nå skal jeg finne heisen." Reiser seg opp og sier samtidig noe om å ta bort teppet og putene han har på seg.

Eleven er bare opptatt av lampene i taket.

Pedagogen stopper opp og sier: "Er det så mye å se på synes du?" (Bekreftelse og fellesskap igjen.)

Pedagogen bøyer seg ned mot eleven igjen og ser opp sammen med han, han kommer med en lyd og et sukk som pedagogen tolker som at her er det mye å se på, og pedagogen svarer igjen ved å si: "Ja det er det."

Pedagogen retter så på puter og legger armene hans bedre til rette der han sitter i stolen sin.

Eleven er bare opptatt av lyset i taket, pedagoger ser dette og følger opp ved å si: "Skal vi lage det mørkt?" Lyset blir tonet ned og pedagoger sier med høy og lys stemme: "Nå ble det mørkt nå. Eleven svarer med en liten lyd og pedagoger gjentar lyden, men så kommer eleven med en gjesp og pedagoger sier: "Vi skal ikke sove nå, nei!" og skrur opp lyset igjen samtidig som hun bruker stemmen til å forsterke at det blir lyst.

Pedagogen ser hele tiden på eleven for å følge med og se en evt. reaksjon. Eleven vender så hodet sitt mot pedagoger som sier: "Nå ble det lyst og det er godt for da kan vi se hverandre"

Eleven skal opp i heisen og det blir ordnet med seilet han sitter på. Pedagogen forteller hele tiden hva som blir gjort, sjekker hele tiden ut ved å se på han og holde en hånd på han.

Ved hele tiden å se elevens ansiktsuttrykk kan

man få en formening om eleven følger med, er aktiv i sitt ansiktsuttrykk, om han har et anfall eller på annen måte viser at han ikke er med i situasjonen. Ved å være nær, holde en hånd på, kan man kjenne språket til eleven. Spenner han musklene sine i ubehag eller er han avslappet.

Eleven kommer stadig med små lyder som pedagogen bekrefter ved å svare med samme type lyd samtidig som seilet blir ordnet med.

Pedagogen sier: "Nå skal jeg hente heisen".

Eleven blir sittende "alene", uten at noen har en hånd på han, men han kan høre lyden av heisen som beveger seg og en uro som beveger seg og lager lyd. Eleven er aktiv med øynene sine, heisen kommer helt inntil han og pedagogen teller til tre for å markere at heisen kommer ned.

Eleven beveger øynene sine igjen og pedagogen sier: "Du ser heisen du!", han ser opp på den svarte bøylene som kommer ned mot han. Han bruker også øynene aktivt ved å følge med på stroppene som blir festet til bøylene.

Pedagogen bemerker at han ser på og følger med. Så sier pedagogen: "En - to - tre og opp!" Litt opp fra underlaget kommer eleven med en lyd, ansiktsuttrykket endrer seg, nesten som han smiler og han ser opp.

Pedagogen bøyer seg ned mot han, legger en

hånd på brystet hans og sier: " Dette var godt." Hvorpå **eleven** kommer med en ny lyd og får et "jaaa" til svar. Han blir løftet videre opp og sier "aaa", smiler og "snakker" med munnen, smatter, kikker seg rundt. Eleven har blitt ekstra våken i denne del av forflytningen, og han får bekreftelse på det han formidler, nemlig at det er godt å skifte stilling, godt å være nær og godt å være sammen og prate om opplevelsene underveis.

Slik eksempelet viser det i løpet av en dag er mange forflytnings-situasjoner for elevene. Elevene har mye erfaring på det å bli flyttet på, fra en aktivitet til en annen, fra et rom til et annet, og fra en stilling til en annen, men fokuset har ikke vært rettet mot det som skjer under forflytningen. Forflytning er noe som har blitt gjort for å komme seg fra et sted til et annet, eller for å foreta en nødvendig stillingsendring. Ved å legge forflytning inn i dagsplanen som et pedagogisk tiltak vil man fokusere på det som skjer, her og nå, og være åpen for gode samspillsituasjoner mellom to planlagte aktiviteter. Å ha en god livskvalitet innebærer blant annet å være trygg i en situasjon. For at det å flytte seg skal ha noen mening og være en positiv opplevelse er det noen enkle, men viktige elementer som må være tilstede.

For eleven er det er viktig å vite:

Hvor jeg er...

Hvor jeg skal...

Hva jeg skal...

Det er viktig å vite hvem jeg er sammen med og at denne vet hvordan jeg er, hvordan jeg har det akkurat i dag, i denne situasjonen, og at denne vet hvordan å kommunisere med meg. I alle lærings-situasjoner er trygghet viktig, og da må man kunne kjenne igjen noe i situasjonen man er i. Ved å tydeliggjøre det fysiske miljøet ved hjelp av farger, lys-setting og lydopplevelser og ved å knytte aktivitet og rom /sted i rommet sammen, vil vi være langt på vei til å gjøre dagen trygg, oversiktlig, gjenkjennende og forutsigbar for våre elever. Med mye erfaring fra de ulike plassene i miljøet legger vi også grunnlaget for å kunne utvikle forventning hos elevene.

Hva skjer når vi forflytter oss?

Vi flytter oss, fysisk, fra et sted til et annet. Våre elever kan ikke gjøre dette på egen hånd, altså vi gjør noe sammen. Kroppen kommer i bevegelse. Bevegelse er en endring fra det som var, og endringer skaper våkenhet og interesse. Når vi flytter oss oppleves kontrastene i miljøet. Kontraster på farger, lys og lyd skaper våkenhet og interesse. Når vi flytter oss fra et sted til et annet er vi alltid nær hverandre. Nærhet skaper våkenhet og interesse. Når vi flytter oss fra en stilling til en annen gjør vi det sammen, vi er nær, tett på og vi berører hverandre. Dette skaper våkenhet og interesse.

Når vi forflytter oss er målet vårt å komme fra et sted til et annet og å kunne kjenne seg igjen underveis, da må vi stoppe opp og samtale om det som skjer, det vi ser, hører, føler. Det er en forutsetning at vi er sensitiv i forhold til de uttrykk eleven har, og at vi tar oss god tid og kan undre oss sammen, om det som skjer. Vi må ha felles fokus, være her og nå.

For elever som sliter med kroppen sin, en kropp med spasmer, feilstillinger og ingen egenaktivitet er selvfølgelig stillingsendring et mål. Ved forflytning fra stol til en benk ved bruk av seil og heis, foretar vi en svært merkbar stillingsendring.

Hva forteller våre elever oss når vi flytter oss fra sted til sted, fra en stilling til en annen?

Hvilke følelser oppleves / skapes i samspillet, under en forflytning?

Jeg mener vi kan snakke om de følelser som er tilstede i ethvert forhold mellom mennesker, som: Forventning / skuffelse, behag / ubehag, tilfredshet / utilfredshet, bekreftelse / avvísning, fellesskap / ensomhet, glede / sorg.

Min forventning som pedagog er om jeg mestrer å skape en situasjon som innbyr til samspill.

For våre elever er det min oppgave å skape / legge til rette for gode samspillsituasjoner. Viser min elev forventning til det vi skal gjøre sammen? Hvordan kan jeg se om min elev viser forventning? Er jeg nær og oppmerksom nok til at jeg kan fange opp det initiativ som kommer fra min elev? Er det behagelig å sitte i et seil og dingle i lufta, eller er det ubehagelig? Kan jeg se et eventuelt ubehag og gjøre noe med det? Hvordan reagerer jeg på uttrykk for behag? Hvordan ser jeg tilfredshet / utilfredshet? Er min elev tilfreds når han strekker på armer og ben, lager en lyd og sukker? Opplever min elev at vi gjør noe sammen?

Når jeg flere ganger hører, det jeg tolker som, tilfredse sukk og lyder og ser et flyktig drag over ansiktet som kan minne om et smil, eller jeg ser et ansikt som har et avslappet uttrykk vendt mot meg og øynene er åpne og rettet mot meg, da føler jeg at denne opplevelsen er vi sammen om. Det er da, i slike gyldne øyeblikk jeg håper jeg er i stand til å gi min elev en bekreftelse på at han er han, og jeg føler at han ser meg. For å kunne se hva som skjer i en situasjon og prøve å tolke de uttrykk som er og se den "samtalet" som finner sted er det nødvendig med video-opptak. Å beskrive det som skjer, sette ord på, altså beskrive det ubeskrivelige, er en krevende og vanskelig oppgave.

Oppsummering

Har nå beskrevet en liten del av en forflytning. Vi ser at mye skjer i løpet av denne tiden og det er mye å være sammen om, bare vi er oppmerksomme nok. Det som tidligere var å komme seg fra et sted til et annet og fra en aktivitet til en annen har blitt en samtale om lys og mørke som endte opp i en god stillingsendring. Den aktiviteten som var planlagt inne på det "blå rommet" har vi enda ikke begynt på og er egentlig ikke så viktig i den situasjonen vi er i og opplever her og nå. Vi ser at mye kan skje under en forflytning og at det er viktig å bruke de situasjonene man har, for å skape gode opplevelser og gode samspill, også i de situasjonene som er ment til bare å forflytte seg.

Tankar om samspel med personer på tidig utvecklingsnivå

... tankar om vad som behövs

Av Mikael Gustafsson & Louise Lindholm.

Louise Lindholm är sektionschef inom Daglig Verksamhet, Sociala Resursförvaltningen, Malmö Stad, Sverige. Hon ansvarar för enheter med inriktning personer på tidig utvecklingsnivå samt verksamhet för utvecklingsfrågor. Hon har filosofie kandidatexamen från förvaltningslinjen med inriktning offentlig förvaltning samt är legitimerad sjukgymnast.

Mikael Gustafsson är pedagog inom Daglig Verksamhet, Sociala Resursförvaltningen, Malmö Stad, Sverige. Arbetar med vägledning och utvecklingsfrågor inom Daglig Verksamhet, främst med inriktning personer på tidig utvecklingsnivå. Har filosofie magisterexamen i pedagogik och är certifierad Marte meo vägledare.

Vi vill med denna artikel se på innehållet i de goda stunderna, när samspelet är gott och upplevelsen blir gemensam. Vi inleder med ett tänkvärt citat.

”Modet att släppa lite på kontrollen och lita på att den andre kan bidra till situationen. Det medför att man blir mer närvarande i samspelet. Man uppmärksammar den andres signaler mer och blir tydligare med sina egna signaler”

(Ur samtal med verksamhetspersonal).

Inledning

Vi representerar tre Dagliga verksamheter inriktade på personer/deltagare på tidig utvecklingsnivå i Malmö Stad. I dessa tre enheter har ca 80 personer sin Dagliga verksamhet. Förutom två chefer och personal med övergripande uppgifter arbetar ungefär 30 personal direkt med personerna. Flertalet är gymnasieutbildade och arbetar som aktivitetsledare. I verksamheterna finns även högskoleutbildade omsorgspedagoger och arbetsterapeuter. Våra aktiviteter är upplevelsebaserade och sinnesstimulerande, t ex upplevelserum, taktil stimulering, drama, musik och datoranvändning. Vårt fokus är samspel, ”mötet”, och metoder vi använder är Marte meo, snoezelen och Lilli Nielsen pedagogik.

Vad är ett gott samspel?

Vi började med att försöka hitta exempel ur var-

dagen på goda samspel. Tanken var att försöka förstå vad dessa samspel innebär dels för deltagaren och dels för den personal som deltar i samspelet.

Vi bad personalen på de tre enheterna som arbetar med personer på tidig utvecklingsnivå behov att berätta om samspel – guldstunder. På alla tre enheterna kom det fram olika exempel där personalen upplevt en viss situation som extra betydelsefull.

Vi valde ut tre situationer som vi tittade närmare på.

1. Den första situationen utspelar sig i ett vindrum. Personalen och deltagaren sitter nära varandra och upplever vinddraget från en fläkt tillsammans. Personalen startar och stoppar fläkten upprepade gånger.
2. Den andra situationen är i en vattensäng. Personalen lägger sig nära deltagaren och följer dennes initiativ, vilket leder till ett samspel där deltagaren känner på personalens ansikte och hår. Personalen bekräftar med sitt tonfall och kroppsspråk och gör sig tillgänglig för deltagaren.
3. I den tredje situationen är det deltagaren själv som tar initiativ till var samspelet skall ske genom att ta tag i en personal och leda denne till ytterkläderna. Personalen bejakar initiativet och går på en promenad.

I två av situationerna har personalen tagit det första initiativet till mötet. De har satt upp en ram för var samspelet ska ske. Samspelet som utspelade sig i vindrummet finns på film som vi visade för personalgrupperna. Vi bad sedan personalen komma med egna tankar kring samspelet. Vi utgick från två frågor då vi tittade på filmen: *Vad innebär samspelet för deltagaren? Vad innebär samspelet för personalen?* Vi sammanställde sedan de tankar som framkommit:

Vad innebär samspelet för deltagaren?

- Deltagaren blir sedd och bekräftad för den han är.
- Känslor: glad, förväntansfull, nöjd/tillräcklig, väl till mods.

- Samma sak upprepas hela tiden – förutsägbart för honom, väcker förväntan och han vet vad som skall hända.
- Personalen är lyhörd för honom och startar en ny sekvens när han är redo för det.
- Anpassade krav – uppgiften är inte för svår för honom att genomföra. Situationen blir lustfylld och lekfull.
- Personalen möter honom på hans nivå.
- Han är i centrum samtidigt som upplevelsen delas.
- Personalen skapar en god stämning som de delar, deltagaren är också på bra humör.
- Ger många signaler på att det är positivt, ljud, skrattar, rör sig, ler.

Vad innebär samspelet för personalen?

- Blir själv bekräftad av deltagaren, ger till varandra, delar upplevelser och känslor, gör något gemensamt.
- Kravlöst, lugnt, befriande, nöjd, skönt.
- Blir glad, upprymd, får energi när personen är glad.
- Känslan av att hitta rätt.
- Personalen känner sig avslappnad och trygg. Hon känner tilltro och vågar följa deltagaren och låta honom bestämma takten.
- Personalen känner sig närvarande i situationen och är uppmärksam på det som händer här och nu, delar samma upplevelse.

Vad är gemensamt mellan situationerna

Innehållet i situationerna är till viss del oplanerat och förutsättningslöst. Det finns en öppen inställning till vad som kan tänkas hända eller vad det ska innebära. Personalen försöker möta deltagaren i situationen på deltagarens villkor. Situationen skapas tillsammans utan att personalen har en färdig föreställning om vad som ska ske. Personalen är mer fokuserad på deltagarens signaler än på att styra i någon särskild riktning. Personalen tar fasta på deltagarens reaktion och initiativ och följer och bekräftar det. Som utvecklingsstörd på tidig nivå lever man här och nu. I dessa situationer befinner sig även personalen här och nu. Det finns ingen specifik uppgift som ska utföras efter vissa regler och där personalen befinner sig mentalt ett steg före, som vid mer styrda aktiviteter som t ex bakning.

I situationerna är det deltagarens initiativ som personalen utgår ifrån och följer. Deltagaren hamnar i centrum och situationen anpassas och formas efter deltagarens intresse och förmåga. Vad påverkar samspelet på ett positivt sätt – vilka förutsättningar krävs? Många faktorer och omständigheter spelar roll – stora som små. Ytterst krävs politiska beslut och viljeinriktning, lagstiftning, resurser – ekonomiska medel. Det behövs personal med utbildning och engagemang som fortsätter vara inriktade på ett livslångt lärande. Några av de faktorer vi diskuterat och som vi tänkt på som viktiga är den fysiska miljön och hur den påverkar både personalen och deltagaren. Verksamheterna befinner sig i lokaler som har anpassats till målgruppen genom ett samarbete mellan arkitekter och företag som forskat kring utvecklingsstörning och miljö.

Andra saker vi ser är att det finns mycket känslor, framförallt glädje från deltagarna och personalen. Det finns ett fungerande samspel även mellan personal som är med i situationen. Personalen befinner sig fysiskt nära och har ofta kroppskontakt med deltagarna när de samspekar.

Vi diskuterar även vad det finns för olika kompetenser i situationen. Vi tycker att det finns både formell och informell kompetens. Formell kompetens i form av adekvat utbildning ligger som grund. Det krävs även informell kompetens och med detta menar vi bland annat intresse och engagemang för den utvecklingsstörde personen, lyhördhet och närvaro, förmåga att skapa en lugn och trygg stämning. Personlig mognad och gott omdöme är viktiga kvaliteter i arbetet med

utvecklingsstörda personer. Den informella kompetensen har vi med oss i olika grad. Vi tror att ju bättre vi blir på att beskriva vilken informell kompetens som behövs, desto lättare kommer processen igång att även träna dessa färdigheter och kvaliteter.

Hur vi har gjort och vad vill vi göra för att få till fler goda stunder?

Vi har pratat mer om goda stunder. Det har gjort oss mer uppmärksamma på att känna igen dem och vad som utmärker dem. Samtidigt har det blivit mer accepterat att stanna upp och ta vara på dessa situationer. Vi håller på att förändra strukturen på dagen för att på så sätt lättare kunna ta vara på dessa tillfällen när de dyker upp, "planera det oplanerade". När vi diskuterat det dagliga schemat och försökt komma på idéer för hur vi ska underlätta uppkomsten av dessa "goda stunder" upptäcker vi hur bundna vi är av traditioner och rutiner.

Många av de saker vi diskuterat har vi berört tidigare, men det är inte förrän nu som vi verkligen har lagt fokus på dem. Som tradition har vi haft aktivitetspass inlagda mellan 10-11 och 13-14. Vi har även fika på både förmiddagen och eftermiddagen. När vi nu ser på exemplen med de goda stunderna är de inte situationer som är planerade aktiviteter som står på schemat, utan spontant uppkomna situationer.

Under dagen genomför en deltagare många olika aktiviteter, både stora och små. Av dessa står en del på schemat. De aktiviteter som står på schemat har av tradition och kultur alltid setts som viktiga. Något som understryker det är att personalen dokumenterar alla dessa aktiviteter efter att de är genomförda. En gång om året sammanfattas de och skrivs sedan in i personens individuella utvecklingsplan. När vi nu diskuterar vad som är viktigt för personerna är det just dessa goda stunder som anses vara vikti-

gast. De goda stunderna kommer i skymundan av de schemalagda aktiviteterna eftersom de av tradition och kultur anses som viktigare. Våra tankar handlar nu om hur vi ska kunna förändra strukturen på dagen för att på så vis göra dessa stunder minst lika viktiga. Att en person har en aktivitet som står på schemat innebär inte att det inte kan uppstå en god stund i aktiviteten. Målet och syftet med aktiviteten måste ge utrymme till dessa stunder. Målet med bakning som aktivitet är idag mest fokuserat på att kakan ska bli klar. Frågan är om det är personalens eller deltagarens mål. Det är viktigt att fundera kring syftet med aktiviteten.

När vi tittar på en aktivitet ser vi att den ofta består av både "uppgift" och "relation". När man är i uppgiftsdelen är man fokuserad på att genomföra något för att på det sättet nå målet med aktiviteten. Här samspelar man kring sättet att nå målet. När man är i relationsdelen tar man en paus från målet, åtminstone för en stund. Här är man nu fokuserad på relationen mellan varandra utan att ha med arbetsuppgiften. Aktiviteten är i vissa fall inte det viktigaste utan den utgör grunden för mötet.

Tankar och slutord

Det är naturligtvis många olika faktorer som påverkar samspelet på ett positivt sätt. Det är en komplex uppgift att kommunicera och samspela med en person med stora hjälpbehov.

Vi avslutar med samma tänkvärda citat som vi inledde med, vilket nästan kan ses som en sammanfattning av våra tankar kring det goda samspelet.

"Modet att släppa lite på kontrollen och lita på att den andre kan bidra till situationen. Det medför att man blir mer närvarande i samspelet. Man uppmärksammar den andres signaler mer och blir tydligare med sina egna signaler"
(Ur samtal med verksamhetspersonal).

Att arbeta mot ökad självständighet med touchkontakter

Av Karin Stigsdotter och Nita Jonsson

Karin och Nita är omsorgspersonal på Månadsvägen, ett boende med särskild service för personer med utvecklingsstörning.

Hur det började

I början av 1990 talet deltog några av de som nu bor på Månadsvägen i ett projekt som hade som syfte att öka personernas förmåga till självständighet och möjlighet att påverka sin vardag. De bodde då i en annan gruppboende. Några av oss som arbetar på Månadsvägen arbetade då i den gruppboendet och deltog i samma projekt. Projektet leddes av psykolog Gunnel Winlund. Personerna som ingick i projektet fungerade alla på en tidig utvecklingsnivå dvs. hade en grav utvecklingsstörning men de hade också flera andra funktionshinder.

Projektet började med att vi fick beskriva personerna, deras intressen och kunskaper, hur de kunde röra sin kropp, uttrycka sina känslor och behov och mycket mer. Utifrån svaren på frågorna fick personerna prova olika saker för att se vad som kunde fånga deras intresse. De fick tillgång till olika typer av leksaker och vardagsföremål som t.ex. lampor, fläktar, dammsugare och matberedare. Det föremål som valdes kopplades till olika typer av touchkontakter för att passa var och en.

Lite uppmjukning

Ungefär en gång i veckan besökte Gunnel personerna i gruppboendet för att handleda dem och utvärdera framstegen. Mellan besöken hjälpte vi till med träningen efter de instruktioner som vi fick. Det tog inte lång tid innan personerna tyckte det var roligt att få påverka sin omgivning. De både skrattade och kämpade för att klara övningarna.

För en person var det speciellt svårt att hitta en lämplig touchkontakt på grund av stor spasticitet. Efter mycket testande fick han en touchkontakt som satt fast på en böjbar vajer och som fästes i rullstolens sida. Det blev då lätt att ändra läget på touchkontakten så att det passade det spänningstillståndet han hade. Det framgick tydligt att han tyckte det var mycket trevligt att kunna påverka olika föremål och få saker att hända. I slutet av projektet fick han också testa att köra elrullstol på slinga. Den glädje han visade när han kunde förflytta sig själv var obetalbar. Än idag ger rullstolen honom mycket glädje. Han kör runt på en slinga som börjar i hans lägenhet och fortsätter ut i den allmänna delen av gruppboendet. Han kan ta sig en tur och se vad som händer i den allmänna delen och välja om han vill stanna eller köra vidare.

Vi försökte också ordna så att han skulle kunna välja mellan två vägar på slingan men det visade sig för svårt för honom att skifta läge på kontakten på grund av hans stora spasticitet. I stället fick han en tuta. När han kommer åt den röda knappen låter det häftigt. Han tutar inte medvetet men tycker det är fantastiskt roligt när han råkar komma åt den röda touchkontakten och tutan tjuver.

Projektet med kognitiva hjälpmedel avslutades 1995 men vi fortsatte att arbeta vidare.

Ringa från toaletten

Redan under projekttiden började vi fundera över om det skulle vara möjligt för personerna att med hjälp av en touchkontakt på toaletten ringa på personalen när de behövde oss. De skulle på så sätt kunna vara ostörda på toaletten så länge de ville. Vi såg att det skulle vara möjligt för en av personerna. Vi fick handledning

Elrullstol på slinga

av Gunnel och hjälp att följa upp framstegen. I början hjälpte en personal personen att signalera och en annan personal som fanns utanför dörren svarade på signalen och erbjöd hjälp. När personen förstått att någon kom in för att hjälpa honom när han ringde och han kunde ringa själv, kunde han lämnas ensam på toaletten. Snart märktes det att han tyckte det var roligt att ringa på personalen. Hela tiden antecknade vi våra iakttagelser och erfarenheter på en särskild blankett, se nedan.

Den boendes signal på toaletten

Datum	Klockslag	Trycker själv med handhjälp	Trycker själv personal på toalett	Trycker själv utan personal på toaletten	Kommentarer (t.ex. hur lång tid, ljud, protester eller dylikt)

Ett annat exempel

En av de andra som bor i gruppboendet hade till en början en touchkontakt som hon använde när den skiva hon lyssnade var slut. Hon ringde på personalen för att få hjälp att byta CD. Idag har hon en touchkontakt på toaletten som hon använder för att få hjälp när hon är färdig att lämna toaletten. Personalen bär en larmdosa på sig som visar att hon ringer. Det fungerar utmärkt. Hon har även en möjlighet att ringa på personalen vid sin säng men ännu fungerar det inte så bra som vi hoppats. Vi arbetar vidare med att få henne att använda den och kanske lyckas vi en dag.

Vad har fungerat och vad har varit svårt

Vi har sett att personerna uppskattar att kunna påverka sin omgivning, både föremål och personal och att touchkontaktarna har varit ett bra

hjälpmedel som ökat deras möjlighet till självständighet. Vi upplever också att mer ostörd tid på toaletten har gjort att deras magar fungerade bättre och att de blivit självständigare på flera sätt.

Den största svårigheten har varit att få alla i personalgruppen att göra lika. Efter flera misslyckanden skrev vi till sist ned exakt vad vi skulle säga och vad vi skulle göra i de olika situationerna. Ett exempel på en fras som vi använder i toalettsituationen är: Vi kommer när du ringer. Idag har vi kommit så långt i vår samstämmighet att vi gör i stort sett lika med vissa små undantag.

Hur kan man göra för att komma igång

Man måste börja med att avsätta tid för personen för att träna den nya funktionen så ofta som möjligt. Träningstiden kan vara kort, inte längre än 15 minuter åt gången. I början kändes det

svårt att hitta utrymme för den individuella insatsen även om det rörde sig om en så kort tid men när vi lyckades visade det sig på att resultatet blev mycket bättre. Korta träningspass fungera ofta bäst eftersom personerna har svårt att

koncentrera sig längre stund. Efter en tid, som varierar från en person till person, kan man ibland öka träningstiden något. När personerna vet vad de kan göra med touchkontakten kan de hålla på så länge de själva önskar.

En bra handledning inspirerar personalen att göra ett bra arbete. Vi har stöd av psykolog, tekniker och föräldrar och känner att det är mycket viktigt för att lyckas.

Nu har vi flera roliga saker att arbeta med.

Tack vare ett relä mellan elvispen och touchkontakten kan en person vara med när vi bakar. Han kan också spela musik med hjälp av en kassettbandspelare och visa diabilder. Vi har installerat en touchkontakt till en dator som ger möjlighet till egen sysselsättning. Personen kan titta på kort, använda något enkelt program och byta

Bowling är kul!

musik med hjälp av datorn och touchkontakten. Genom att använda datorn flitigt har han tränat upp både styrka och rörlighet i sin tidigare nästan obrukbara arm. En bättre armfunktion har dessutom medfört att han nu kan spela bowling om klotet ligger på en speciell ställning så han kan nå det.

Arbetet är under ständig utveckling

Vi utvecklar hela tiden vårt arbete och försöker komma på nya saker som underlättar för personerna och gör att de kan påverka sin vardag på ett bättre sätt. Arbetet med touchkontakter har gett tillfällen till en fin kommunikation med personerna varje dag. Arbetet tar tid men det ger mycket tillbaka både till personerna och naturligtvis också till oss själva.

Det gode samspel

Del 2

Kommunikasjon, følelser og berøring

Av Anita Gjermestad

Anita er førsteamanuensis ved Diakonhjemmet Høyskole Rogaland i Norge.

I denne andre delen av temaheftet er det kommunikasjon, følelser og berøring som står i sentrum. Gjennom hele prosjektperioden har kommunikasjon, følelser og berøring vært gjennomgående tematikker som har blitt diskutert og reflektert rundt på flere ulike måter av prosjektdeltakerne. I møte med personer som har store hjelpebehov får våre følelser, vår kommunikasjon, nærhet og berøring stor betydning (Hautaniemi 2004, Gjermestad 2009). En grunnholdning i prosjektet når det gjelder forståelse av samspill og kommunikasjon er at det er kommunikasjon i alt vi gjør og uttrykker i samspill med andre. Og at alle menneskers kommunikasjon har en kroppslig innramming i form av ulike kroppslige uttrykk slik som gester, mimikk, ansiktsuttrykk, følelsesuttrykk, pust (Sollied 2009, Gjermestad 2010).

Denne grunnholdningen til kommunikasjon og samspill kommer til uttrykk på ulike måter i de tre artiklene som inngår i denne delen av heftet. Betina Haa Sørensen fokuserer på det hun kaller for pedagogisk massasje i den første artikkelen. I artikkelen er hun særlig opptatt av massasje som pedagogisk redskap til ikke-verbal kommunikasjon mellom mennesker med omfattende hjelpebehov og deres nærpersioner i hverdagen. Den kroppslige berøringen som er en naturlig del av massasje skaper gode betingelser for kommunikasjon og samspill.

Danica Ivulic-Shattel er på samme måte som Betina Haa Sørensen opptatt av nærværet og samspillet som skapes i de nære samspillene. Danica beskriver basal stimulering (Frølich 2005) og hvordan det jobbes etter denne metoden på Avantisenteret i Trondheim. Den basale stimuleringen som presenteres er ikke en behandlingsmetode som utelukkende styres av terapeuten. Det handler imidlertid om felles aktiviteter som krever gjensidig sensitivitet og våkenhet for å kjenne og fornemme hverandres kroppsbvegelser.

Turid Horgen beskriver det hun kaller for det nære språket i sin artikkel. Gjennom beskrivelser av Une, en jente på 2 år, viser Turid hvordan det kan etableres samspill og kommunikasjon mellom barn som Une og de personene som står henne nær. I det nære språket beskriver Horgen tre utviklende måter å være sammen på.

Kilder

Gjermestad, A (2009): *Skjøre samspill. En deskriptiv og fortolkende studie av barn med dyp utviklingshemming og deres nærpersioner i barnehage og skole*. Doktorgradsavhandling. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Stavanger.

Hautaniemi, B (2004): *Känslornas betydelse i funktionshinderade barns livsvärld*. Doktorgradsavhandling. Pedagogiska Institutionen. Stockholm Universitet.

Sollied, S (2009): *Undring og Ubehag – et blikk på effekten av veiledning i spesialpedagogisk praksis*. Doktorgradsavhandling. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø.

Pædagogisk massage

Av Betina Haa Sørensen

Betina er uddannet sosialpedagog og leder for Kronborghus i Danmark. Kronborghus er et bo- og servicetilbud for voksne udviklingshæmmede. Hun har også videreuddanning innen pedagogisk massasje.

Kronborghus er et bo- og servicetilbud med 21 lejligheder for voksne udviklingshæmmede. Beboermålgruppen er de svagest kommunikative beboere. På Kronborghus arbejder vi med den pædagogiske referenceramme "Det Kan Nytte"¹, hvor en af de mange tilgange til det nære samspil er at bruge massagen til at møde beboeren. Vi har gode erfaringer med dette pædagogiske redskab til at danne dybe relationer til beboerne, og ud fra disse relationer kan beboeren og pædagogen se muligheder frem for begrænsninger sammen. De fysiologiske gevinster i pædagogisk massage er sekundært, en ekstra bonus. Det er det nære samspil, der er fokus for aktiviteten.

Hvad er pædagogisk massage?

Pædagogisk massage kendetegnes ved at det er en særlig hensynstagende massageform, der kombinerer pædagogisk viden med kunsten at kommunikere gennem berøring, massage og sanselegeaktiviteter. Berøring har afgørende betydning for menneskets trivsel og udvikling. Dybest set er den en livsnødvendighed for overlevelse, eksistens, identitet, social samhørighed og læring. Følesansen er den tidligste og mest omfattende kontaktkilde til på samme tid at opleve sig selv og omverdenen.

Massage som pædagogisk redskab er en non-verbal kommunikationsform mellem personale og beboer. Her skabes fundamentet for et samspil. Det vigtigste er ikke umiddelbart selve massagen, men et fælles tilhørsforhold hvor vi mødes og samspil opstår på beboerens præmisser. Her er det vigtigt, at vi som pædagoger udviser troværdighed og lader beboeren bestemme, så der føles en ligeværdighed og respekt. At opbygge positive nuancerede berøringserfaringer i et tillidsskabende samspil, danner grundlag

for selvopfattelse og relationsdannelse og har indflydelse på lyst og evne til at give sig i kast med livet. Massage giver trivsel og velvære. Den fremmer følsomhed og kropslig bevidsthed samt en positiv holdning til andre mennesker. Massage medvirker til at styrke selvopfattelsen, som er et væsentligt fundament for lyst og evne til at indgå i samspil med andre.

Følesansen

Følesansen danner grundlag for al indlæring, både den kropslige og den intellektuelle. Følesansindtryk bearbejdes og har indflydelse på, hvad der foregår og opleves i hele mennesket. Fysiologisk stimulerer det blodcirkulation, stofskifte og hormonelle processer. Psykisk påvirker det følelser og hukommelse, og intellektuelt har det indflydelse på kognitive processer med opfattelse, analyse, erkendelse og planlægning. Tilsammen får de afgørende betydning for organfunktion, sundhed, selvopfattelse, trivsel, problemløsning og handling.

Følesansindtryk fås i samspil med andre og med omverdenen, og derved får andre og omverdenen stor betydning for, hvordan det enkelte menneskes vilkår bliver for at trives både indeni sig selv og udadtil samt betydning for udvikling og læring. Derfor er det vigtigt at det pædagogiske personale giver muligheder for følesansindtryk i hverdagen. Det kan være en langvarig proces med at hele tiden fokusere på beboerens signaler, kropssprog og måle de små, næsten usynlige fremgange. Med tålmodighed og anerkendelse kommer vi til fantastiske resultater.

Huden er kroppens største organ, dannet fra det samme cellegang som vores centralnervesystem. Dette beviser den utrolige sammenhæng for hvilken betydning følesansen har for kroppens helhedsopfattelse. Følesansen er den første sans der udvikles. Denne udvikling kræver at myelinisering kan foregå uhindret, her har mange af vores beboere fået en skade. De har ikke den optimale forbindelse mellem hud og hjerne. Ved omsorgssvigt eller manglende tæt tilknytning, sker der en ubalance i føleimpulsernes vej til hjernen.

¹ Den pædagogiske referanserammen "Det kan nytte" beskrives i en egen artikel i dette temaheftet.

Massagen kan skabe sammenhæng og udvikling i den udstrækning beboeren kan deltage. Det gælder om at møde mennesket, hvor mennesket er. Kulturelt betinget socialt samvær som f.eks. dans, leg og idræt er vigtige dele af vores kropskultur. Men der er stor forskel på, i hvilket omfang og i hvilken grad, vi i Norden praktiserer denne kropskultur, og hvor meget vi som pædagogisk personale er os den og dens betydning bevidst.

Mennesker med udviklingshæmning

Massage kan virke positivt for fysisk, psykisk og socialt handicappede mennesker, fordi den kan medvirke til at afbalancere nervesystemet og dermed krop og sind. Mennesket kan åbne op for nye ressourcer til at inddrage nye livskvaliteter. Pædagogens evne til at rumme og støtte beboeren – det vil sige forståelse for at de processer beboerne gennemlever – kan udvikles, så man med et større medmenneskeligt engagement formår at skabe en positiv involvering.

At være fysisk og psykisk udviklingshæmmet indebærer ofte, at eksistensen udpræget opleves gennem den sansende og handlende krop. Det er kroppen man "tænker" med, og det foregår fortrinsvis i ubevidste og automatiserede processer. Kroppen har en tavs viden om sig selv, og det er denne viden kroppen handler ud fra. Her vil krops- og sanseoplevelser virke motiverende og vække den opmærksomhed hvortil den kropslige bevidsthed kobles.

Der skal i massagen fokuseres på tilvæning, hvor der skabes tillid og tryghed mellem pædagogen og den udviklingshæmmede og overfor den forestående handling. Trygheden understøttes af genkendelighed i form af gentagelser og forudsigelighed i rammer og handling. Opbygningen i berøringskontakten skal her foretages gradvist, og hvert tiltag må fra giverens side følges op af afventning på modtagerens nonverbale eller verbale accept eller afvisning.

Sanseintegration forstyrrelser i følesansen kan føre til underreagerende eller overreagerende følesansning. Fælles for dem er, at de ofte resulterer i mangelfuld føleerfaring (sensorisk deprivation). Følgerne heraf kan være social isolation og konfliktfulde relationer og deraf ensomhed. Det er derfor yderst vigtigt med en målrettet, tidlig og opfølgende indsats, hvor berøring, sanselege, og massage er et velegnet pædagogisk middel til at stabilisere, modne og udvikle det taktile sansesystem. Mennesker med følesansintegrationsforstyrrelser bliver ofte taktilsky, men har ligesom normalt reagerende mennesker brug for nærhed og sansestimulation for at trives og udvikles.

Arbejdsmetoden

Arbejdsmetoden i pædagogisk massage baseres på et samspil mellem giveren og modtageren. Samspillet er kendetegnet ved, at begge parter påvirker forløbet og bidrager til det. I kommunikationen går verbale og nonverbale meddelelser begge veje – fra pædagogen f.eks. i form af opmærksomhed, nærvær, initiativ, spørgsmål og involvering og fra den udviklingshæmmede i form af respons, fordybelse og udtryk for ønsker helt ned til et løft af et øjenbryn....

Den naturlige og legitime nærhed, som følger af berøringen i massagen, giver fortrolighed og skaber tillid. Når tilliden bliver gensidig, opstår åbenheden for dannelsen af sociale relationer. Kontaktforholdet må, fra pædagogens side, rumme kvaliteter som forståelse, respekt og empati, og der må i praksis være kontinuitet, forudsigelighed, afpassede udfordringer og rammer for aktiviteten, ligesom der må vises under-

støttende holdning til den udviklingshæmmedes motivation, initiativer, engagement og udholdenhed.

I samspil med udviklingshæmmede kommunikerer signaler i kropssproget langt mere, end man almindeligvis tillægger det i forhold til det verbale sprog, og kropssproget har dermed vidtrækkende betydning i den samlede kommunikation.

For at kunne forstå og tolke den udviklingshæmmedes kropslige signaler er det vigtigt, at pædagogen har kendskab til modtageren og bruger sin intuition, empati, iagttagelsessevne og faglige viden til at opfange og vurdere de mange former for signaler, der fremkommer, især gennem kropssproget i forbindelse med massage.

Respekt og etiske refleksioner

Ved massagen kan der for nogle opstå en følelse af velvære, som hos mennesker med udviklingshæmning kan igangsætte en følelse som de oplever seksuelt. Dette er jo fuldstændigt normalt, og her må aldrig ske en afvisning, eller at man trækker sig væk fra beboeren. Man skifter bare fokus på kroppen, og ændrer selve strøget, trykket eller hvad der har udløst følelsen, og vender

efter en stund tilbage til sit fokus. Min personlige erfaring med dette er at de beboere som jeg oftest er i berøring med er så "små" i udviklingsalder, at det sjældent sker. Pædagogisk massage handler også meget om at man bliver rigtigt "lejret" og kroppen afdækket rigtigt og ikke er ret tæt på intimsfærer.

At have respekt for det enkelte menneske, giv tid og gå forsigtigt frem, vær meget opmærksom på at relationen danner grundlag for videre forløb. Når relationen er opbygget, gælder det også om at turde udvide grænser sammen, animere, lokke, hjælpe. Etikken er selvfølgelig en vigtig faktor, forståelse for de personlige grænser eller mangel på samme. At modtage følesansindtryk gennem huden har stor indvirkning på, hvordan vi har det både fysisk og psykisk – og på, hvordan vi oplever det "at være til".

Kilder

Eirik Tollefsen & Hanne Borup (2008): Berøring og dens betydning – massage som pædagogisk redskab. Center for Pædagogisk massage. Systime Forlag

www.paedagogisk-massage.dk

Kommunikasjon gjennom kropp og sansing

Av Danica Ivulic Shattel

Danica er miljøterapeut og jobber ved Avantisenteret. Avantisenteret er et dagtilbu for voksne utviklingshemmede i Trondheim, Norge.

Ved dagtilbudent Avanti i Trondheim får multifunksjonshemmede og andre brukere oppleve gode reiser inn i sansenes rike. Kommunikasjon, kontakt og kroppbevissthet står øverst på agendaen. Avdelingen er innrettet for mennesker med alvorlige funksjonsnedsettelse av fysisk eller psykisk karakter. Den typiske bruker er en barn- unge- eller voksen person med psykisk utviklingshemming og fysiske tilleggshandikap. Avanti har spesiell kompetanse i forhold til utfordringer ved multifunksjonshemmedes manglende mulighet til kommunikasjon. Total kommunikasjon er derfor et nøkkelbegrep i tilbudet som gis; man tar i bruk alle sansekanaler og hjelpemidler for å forstå hverandre.

Avanti er ikke et dagtilbud der en er hver dag, hele dagen, fem dager i uken. På Avanti kommer en, er en time eller to, tre.. og går igjen. På Avanti skal en være våken og ta til seg alle sanselige opplevelsene senter kan by på. Ingen skal være alene på Avanti, her er våkenhet, kontakt og kommunikasjon det viktigste.

Vi har et snoezelrom som er en vesentlig del av tilbudet på Avanti. Dette rommet gir for mange en indre ro- for andre fungerer det stimulerende. I snoezelrommet finnes diverse effekter blant annet vannseng, behagelig musikk – forskjellige lyseffekter- mulighet for å vise film m.m

Kommunikasjon og samspill i hverdagen

Å kommunisere med sterkt funksjonshemmede personer byr på særegne og individspesifikke utfordringer. Det allmenne språket er ikke til stede, og uttrykksmessig kan man dra sammenligningen mot spedbarn. Faktisk vil en multifunksjonshemmet person ha mange av spedbarnets ferdigheter når det gjelder å føle energier i rommet, så som kilder til angst eller trygghet.

Å forstå omgivelsene gjennom sansene er det viktigste, ord er uforståelige for mange. Faktisk kan ord og ukjente stemmer noen ganger være kilder til angst og utrygghet. Dessuten; våre følelser, og energier som strømmer fra oss, oppfattes umiddelbart av den andre.

Ofte er ord overflatisk kommunikasjon. Kommer man i kontakt med personen på et dypere nivå, betyr dette at kommunikasjonen er mer subtil og avansert. Dette er årsaken til at ord og teknikk ikke er tilstrekkelig. Man må se den andre slik han eller hun virkelig er, krype under huden til den andre, og forsøke å tilegne seg et komplett bilde av hva det vil si å være den personen, å føle som ham eller henne: Hvordan er det å være i din kropp? Hvordan er det å befinne seg i din tilstand?

Tenk på hvordan det føles å ikke kunne uttrykke noe av det du trenger, det du frykter eller lengter etter. Kanskje er du også ute av stand til å bevege deg, så du kan ikke gjøre noe på egen hånd. Du er helt og holdent i andres hender, og kan ikke si f. eks at "jeg har vondt i kroppen av å ligge i samme stilling så lenge" eller "jeg er tørst" så du kan få drikke med en gang, og slipper å vente til noen kommer og tilbyr vann, eller "noe stikker i klærne mine, det klør, kan du hjelpe meg?" eller "jeg har vondt her"...eller " jeg er redd"... osv.

Mine tanker er: Det som teller mest er hvor mye kjærlighet og oppmerksomhet du legger i det du gjør. En omsorgsfull, varm og kjærlig berøring trøster, varmer og gir mye mer enn en kald, instrumentell og såkalt profesjonell kontakt.

Det er også viktig å legge seg på minnet at hver eneste person er unik på alle måter. Personligheten, sammen med omgivelsenes påvirkning, grad av tilstedeværelse, kroppslig tilstand, behov og emosjonsberedskap bestemmer persons uttrykk og gir variasjoner i humør og tilstand, akkurat som hos alle andre. Også meg selv. Derfor er det av avgjørende betydning at

den andre møtes med intuisjon, kreativitet, og et tilpasset, åpent sinn og hjerte, slik at jeg kan gi, og den andre kan motta, akkurat det som trengs i øyeblikket. Slik blir hvert eneste møte verdifullt, unikt og harmonisk.

I henhold til Skårderud og Isdahl (1998) er kroppen en kilde til erfaring, erkjennelse og meningsfortolkning, er måten som vi er på i verden. Utviklingshemmede har en kropp som gir dem store begrensninger med å erfare eller erkjenne verden og seg selv. For å finne en vei ut av den isolasjonen dypt psykisk-utviklingshemmende befinner seg i, trengs etter bestemte metodiske fremgangsmåter som er tilpasset de spesielle behov og muligheter de har (Frølich 1999). Frølich påpeker videre at basal stimulering¹ er

1 Basal stimulering ble i 1975 utviklet av prof. Andreas Fröhlich. Målet var å tilby funksjonshemmede barn meningsfull og målrettet informasjon (stimulasjon) over egen kropp og omverdenen gjennom en velkjent og elementær (basal) kommunikasjonsform.

Basal Stimulation i er et pedagogisk konsept hvor det gis tilbud uten forbehold til pasienter med begrenset eller forstyrret iakttagelse, bevegelse og kommunikasjons- evne. Konseptet dreier seg om å stimulere, følge og fremme pasientenes individuelle læreprosesser. En holistisk pleie som Basal Stimulasjon er ikke en spesiell teknikk som kan overføres fra en pasient til den neste. Blikket rettes mot pasientens utviklingspotensial og det tilbys individuelle sanseopplevelse, hvor virkning og videreutvikling er opp til pasienten.

en slik metodisk fremgangsmåte som hjelper en sterkt funksjonshemmet til å oppdage sin egen kropp, sitt jeg og sine muligheter. Gjennom basal stimulering prøver man å mobilisere hele sanseapparatet hos et menneske og rette det mot noe.

Basal stimulering er ingen behandlingsmetode der all aktivitet utgår fra terapeuten, det dreier seg om fellesaktiviteter, det krever aktivitet og våkenhet for å kjenne kroppsbevegelser, å fornemme hvor man seg befinner seg i rommet og oppta sanseintrykk som berøring, vibrasjon, lyder eller lys. Målet for disse varierende aktivitetene er at den utviklingshemmede kommer i kontakt med seg selv og omgivelsene, og slipper ut av den isolasjon som funksjonshemmingen skaper.

Vi oppfatter våre omgivelser og vår egen kropp gjennom vårt sansesystem. Til dette systemet hører berøring, temperatur, smerte, smak, lukt, syn, hørsel og sansing av bevegelser, kroppsstillinger og vibrasjon. (Frølich, 1995). Sansene begynner allerede å fungere i fosterstadiet og brukes ved basal stimulering for å gi den utviklingshemmede mulighet til å oppdage sin egen kropp og omgivelser.

Frølich omfatter grunnleggende tiltak ved basal stimulering somatisk stimulering av hele krop-

pen, vestibular stimulering av balansesystem og vibratorisk stimulering basert på sansing av svingninger. Utgangspunktet for sansemotorisk stimulering er å gi brukere en følelse av trygghet, tillit, nærhet og aksept, og gjøre brukere fortrolig med sin egen kropp i samspill med andre. Dette forutsetter en veldig nær relasjon mellom behandler og brukere, som innebærer mye kroppskontakt. Denne gruppen består av personer med store omsorgsbehov. De har store kognitive vansker, som gjør kommunikasjon vanskelig. Ingen har talespråk, kommunikasjon skjer gjennom emosjonelle uttrykk. Funksjonshemmingen gir seg ofte utslag i store lammelser som fører til manglende kontroll over bevegelser av hodet, armer og ben. Å sitte, stå, krabbe eller gå er erfaringer som ingen har fått tatt del i. Arbeid for og med personer med dyp psykisk utviklingshemming krever i særlig grad nærhet og kroppskontakt.

En må være konsentrert og aktivt tilstede, og lære å tolke signaler fra brukerne. For meg er våre brukere mennesker som er som de er. De er forskjellige i temperament og ønske, noen liker ro og stillhet, andre liker bråk og fart, noen er tålmodige, sjenert, smilende eller tilbaketrukket. Andre mer kravstore. De omfattende skadene gir våre brukere fysiske problemer, svakheter og ofte lite motstandskraft. Vi ser at de kanskje lever på grensen av det som er mulig. Etter våre erfaringer vet vi også at noen ikke kommer til å bli så veldig gamle. Derfor må vi fokusere på mulighetene deres. Livet deres her og nå!

Miljøet må være preget av omsorg, tillit og nære relasjoner. Denne gruppen er henvist i stor grad til nå – situasjoner som de kan oppfatte med kroppen. Verden utenfor har ingen stor betydning. Det som sanses og skal sanses må vi bringe helt nær. Vi må befinne oss helt i den andres sansefelt. Personen sanser oss og gir respons på sin egen måte. Basal stimulering er et viktig aspekt for å erfare egen kropp, sitt eget jeg og omgivelsene.

Sansemotorisk stimulering hos brukere med dyp psykisk funksjonshemming ved vårt dagsenter

Hvordan er Avanti sitt program for arbeid med Basal stimulering ut?

- å øke kroppsbevissthet
- forbedre våkenhet
- å øke velværefølelse
- å finne aktiviteter som tilpasses brukeres behov.
- legge til rette for samspill, avslapping og økt tilgjengelighet.
- øke bevegelsesheten, blodsirkulasjonen og forebygge stivhet

For å oppnå dette mål blir han eller hun stimulert med forskjellige sanser: Somatisk stimulering av hele kroppen gjennom taktil, auditiv, visuell, smak, luktstimulering og proprioceptive stimulering. Vestibular stimulering av balansesystem gjennom forskjellige bevegelser og vibratorisk stimulering gjennom svingninger i underlaget

Ved taktil stimulering kommer vi i hudkontakt, brukeren får massasje, han eller hun kan kjenne forskjellen mellom varme og kulde, og mellom dypt og lett trykk. Det er viktig for meg å observere om han nyter nærhet, leter etter kontakt og hvordan han reagerer på berøring.

Effekten av kroppsmassasje er ofte at han slapper helt av. Ved auditiv stimulering bruker vi forskjellige lyder, vi snakker med personen i forskjellige intonasjoner. Vi prøver også å imitere lyder han lager, fordi ofte ser jeg en tydelig gjenkjenning på en slik imitasjon. Visual stimulering skjer gjennom variasjon av lysintensitet og farger. Smak blir stimulert med essenser av salt, grapefrukt, sitron og sukker. En smaksobservasjon er også en del av daglige arbeid når brukerne spiser. Lukt blir stimulert gjennom lavendel, vanilje og ulike parfymer. (Ikke – allergifremkallende)

Den vestibulære systemet arbeider tett sammen med det proprioceptive systemet (muskel/ledd-sasen). Det gir oss informasjon om kroppsstillinger. Sanseresseptorer ligger dypt i muskler, sener og beinstrukturer For proprioceptiv stimulering blir hele kroppen systematisk mobilisert og beveget, denne sansen kan vi også stimulere ved å gi dyp fast trykk på muskler og ledd, f.eks når vi holder rund en person som er urolig, bruker vi proprioceptiv stimulering som virker samlende og beroligende. Det blir også brukt kuledyne (kuledynen er basert på dette). Dette fører ofte til økt oppmerksomhet og våkenhet for leddsans og leddposisjoner. Gjennom vestibular stimulering øker vi oppmerksomhet og våkenhet for rytmiske svingninger og forskjellige bevegelser av hele kroppen. Etter våre erfaringer blir brukeren våken, mer oppmerksom mot seg selv og omgivelsene.

Det ser ut til at aktivitetsnivået generell øker. Vi tror at de gjennom et slikt behandlingsopplegg kommer videre i sine utviklingsmuligheter. Dette gjelder særlig med hensyn til å erfare og lære hva som er behagelig og hva som gir nærhet og trygghet for den enkelte.

De sentrale målene:

De sentrale målene for Basal Stimulasjon slik de ble utviklet av C. Bienstein og A. Fröhlich (1995)

- Å bevare liv og å oppleve utvikling

- Å kjenne sitt eget liv
- Å oppleve sikkerhet og å oppbygge tillit
- Å utvikle sin egen rytme
- Å oppleve den ytre verden
- Å ta kontakt og å skape et møte
- Å gi mening og betydning
- Å forme sitt liv
- Å oppleve autonomi og ansvar

Til syvende og sist handler alt om kommunikasjon.

Utgangspunktet for sansemotorisk stimulering er å gi brukere en følelse av trygghet, tillit, nærhet og aksept, og gjøre brukere fortrolig med sin egen kropp i samspill med andre. Dette forutsetter en veldig nær relasjon og samspill mellom behandler og brukere, som innebærer mye kroppskontakt. Gjennom en systematisk kroppsstimulering våkner hos mange dypt psykisk utviklingshemmede en følelse av sensualitet, nytelse og velvære. Jeg har opplevd at noe kan vise tydelige seksuelle reaksjoner. For å kunne si noe om hvordan en behandler kan forholde seg til disse situasjoner om seksualitet hos brukeren generelt er det nødvendig å analysere begrepene seksualitet, sensualitet og berøring nærmere.

En viktig konklusjon etter refleksjon rundt begrepene seksualitet, berøring og sensualitet vil være at seksualitet er avhengig av vårt sanseapparat og at sanseapparatet og seksualiteten er systemer som hører tett sammen. Dette betyr at sanseinntrykk og sanseopplevelse i stor grad påvirker vår seksualitet (Almas & Benestad, 1998). En annen viktig konklusjon er at finnes store variasjoner på hvordan begrepet seksualitet blir definert og forstått noe som kan ha betydelige konsekvenser for funksjonshemmede mennesker. At mennesker som vi møter i vår hverdag har et seksualliv er vanligvis ikke noe som man tviler på. Når det gjelder dypt psykisk utviklingshemmede er dette ikke like selvfølgelig, da disse menneskene har ingen tale og store kroppslige funksjonshemming, som vil ha store konsekvenser også for deres seksualliv.

For meg er våre brukere mennesker som er som de er. De er forskjellige i temperament og ønske, noen like ro og stillhet, andre liker mer bråk og fart, noen er tålmodige, sjenert, smilende eller tilbaketrukkne. Andre mer kravstore. De omfattende skadene gir brukere fysiske problemer, svakheter og lite motstandskraft. Vi ser at de kanskje lever på kanten av det som er mulig. Etter våre erfaringer vet vi også at noen ikke kommer til å bli så veldig gamle. Derfor må vi fokusere på mulighetene dere. Livet deres er her og nå. Miljøet må være preget av omsorg, tillit og nære relasjoner. Våre

brukere er henvist i stor grad til nå situasjoner som kan omfatte med kroppen. Verden utenfor har ingen stor betydning for dem. Det som sanses og skal sanses må vi bringer helt nær. Dette skjer når vi er helt i deres sansefelt, brukere sanser oss og gir svar på sin måte.

Kilder

Frølich, A (1995): *Basal simulering. For mennesker med multifunksjonshemming*. Ad Notam Gyldendal

Det nære språket

...alternativ kommunikasjon og barna med de mest omfattende funksjonsnedsettelsene

Av Turid Horgen

Turid Horgen er lærer og spesialpedagog. Hun jobber som rådgiver ved Torshov Kompetansesentersom er et statlig spesialpedagogisk kompetansesenter for mennesker med store og omfattende funksjonsvansker i Norge.

Une var snaut to år da vi møtte henne første gang. Ei nydelig lita jente som sov under hele det lange møtet med mange mennesker til stede. Hun satt i den tilbakelente og tilpassede stolen sin, godt festet. Hun hører til blant de barna hvor det ikke er noen tvil om at foreldre og hjelpeapparat på alle områder må yte en tidlig, stor og uvanlig innsats. Une skal guide oss gjennom området alternativ kommunikasjon og barna med de mest omfattende funksjonsnedsettelsene.

Barn som Une sliter, med CP som hemmer enhver bevegelse, Une har få om noen viljestyrt bevegelser. Epilepsien forstyrrer henne mye, det er så lite som skal til før hun rykker til i anfall. Undersøkelser viste vedvarende epileptisk bakgrunnsaktivitet. Hun får maten i sonde rett i magen, men hun gulper den altfor lett opp igjen til stor bekymring og hun sliter med luftveisinfeksjoner. Det er vanskelig å få kontakt med henne.

Nytt kunnskapsområde

Det er akkurat like viktig for barn som Une å komme i kommunikativ interaksjon med de nære voksne som for det vanlig spedbarnet. Men det er vanskeligere. Kunnskap om dette springer ikke ut "av seg selv", verken hos nybakte foreldre, barnehage eller senere skole, ofte heller ikke i hjelpeapparatet. Kunnskapen må utvikles. Både fordi uttrykkene til barnet med store funksjonsnedsettelse er annerledes og svake og fordi hvert barn er unikt i seg selv. I tillegg er fagområdet kommunikasjon og muligheter for barna med de mest omfattende funksjonshemminger nytt. Ofte forblir fokus alene på alle de somatiske, store problemene.

Fokus her er hvordan det er mulig å etablere samspill og kommunikasjon mellom barn som Une og hennes nære. Denne artikkelen skrives på bakgrunn av erfaringer fra Torshov kompetansesenter, m-seksjonen. Torshov kompetansesenter har hatt oppgaven nasjonale utviklingsoppgaver overfor elevgruppa mennesker med dyp utviklingshemming.

Tredobbelt blikk for det tidlige

Sjølsagt er det viktig for barn som Une at de nære voksne har kunnskap og evne til å etablere samspill og kommunikasjon så tidlig som mulig. I tillegg er det to områder med kunnskap innenfor den aller tidligste utvikling som er nyttig. Det gjelder kunnskap fra den nye relasjonelle spedbarnsforskningen og nyere kunnskap om fortidlig fødte barn. Når denne kunnskapen kobles sammen med kunnskap om konsekvenser av funksjonsnedsettelsene gir det oss hjelp til å se barnets behov. Et sterkt og svært nyttig redskap er videoopptak. Da kan vi observere barnet sammen med de nære voksne, se om igjen det som gikk så fort, se bilde for bilde. Vi kan se etter hva barnet gjorde og hva den voksne gjorde, se med åpne, nysgjerrige og aksepterende øyne. Vi leter etter de gode episodene, der de to får det til. Det er det vi trenger og det er der de beste hemmelighetene ligger. Inspirasjonen fra relasjonell spedbarnsforskning.

Det er nyttig å sammenfatte kunnskapen om hva som kan gi samspill og kommunikasjon mellom barn med de største funksjonsnedsettelsene og de nære voksne inn i teoriramma til Daniel Stern, slik han utvikler den i Barnets interpersonlige verden (2003). Han og andre spedbarnsforskerne (f.eks. Bråten, 2000, 2004, Trevarthen, 1993) har satt fokus på den relasjonelle kunnskapen i det tidlige samspillet. Blant det nyttige er en revisjon av forståelse for hvordan utvikling skjer. Den tradisjonelle forståelsen var at utvikling skjer i stadier, hvor et nytt utviklingsstadium fortrenger og omskaper de mer primitive reaksjons- og handlingsmønstre til et mer avansert. Stern etablerer isteden en lagdelt

utviklingsmodell med livstema og påpeker at alle utviklede kommunikasjonsmønstre og måter å forstå hverandre på beholdes hele livet, de understøtter og spiller sammen med de mer avanserte uttrykkene. Han kaller det "måter å være sammen med den andre på". En enkel måte å fatte (noe av) dette på er at vi ikke forstår et utsagn ut fra ordene alene, men måten de sies på, uttrykket i stemmen, bevegelsene som følger ordene, pausene osv., sammen med konteksten de uttrykkes i, gir alt mening til utsagnet.

Det er en utvidende forståelsesmåte. Den nære voksne kan hente ut sin beredskap for nær kommunikasjon – er det ikke akkurat det vi ser når nybakte foreldre og alle voksne som ønsker kontakt, tilpasser ansikt og lyder til det spedbarnet blir mest fanget av? De tilpasser seg samtidig til de kroppslige uttrykkene til barnet når det gjelder måten å holde og roe. Vi kan lete oss fram til hva slags nær kommunikasjon Une trenger for å bli oppmerksom, holde oppmerksomheten og fatte det som den nære voksne søker å kommunisere til henne. Det gjelder både når hun er snaue to år og når hun blir seks og tjueseks år. Tema-modellen etablerer et fokus på det som er grunnleggende for alle, hva slag tilnærming som skal til for å skape kommunikasjon og gjensidig forståelse.

Fra start og fram til tidspunktet i spedbarnets utvikling hvor begrepsutviklingen skyter fart (fra 0 – ca 18 mnd), skisserer Stern tre store områder eller tema i disse måtene å være sammen på. De to første tema framtrer også fra starten i samspillet, mens de har perioder hvor de er hovedtema. Inspirert av dette, koblet sammen med kunnskap om konsekvensene av funksjonsnedsettelsene, skisserer jeg tre utviklende måter å være sammen med barn som Une. Det kan også forstås som tre grunnleggende måter å være sammen på – som mange flere enn barn som Une har nytte av (Horgen 2006).

Tre utviklende måter å være sammen på

De tre måtene er karakterisert av den nære voksnes væremåte og handlinger. Innstillingen bak, holdningen om vi vil, er viktig. Innstillingen kan kanskje sammenfattes som aksept, som en interessert søken etter hva barnet ut-

trykker – akkurat nå – slik som det har det. En ekte interesse for å nå den andre, dette annerledes mennesket. Den nære voksne framtrer som innlevende, medlevende og nøye tilpasset alle barnets bevegelser og lyder. Synkron i uttrykket. Dette er felles for de tre væremåtene. Med inspirasjon fra Stern kaller jeg de tre væremåtene for den selvregulerende, den samklingende og til slutt den nærværende andre. Disse tre væremåtene møter utviklingsmessige behov hos barnet med omfattende funksjonsnedsettelse. De fremmer sjølsagt samspill og kommunikasjon, men gir også forutsetning for å gå inni samspillet for barnet og utvider samspillet til omverden og hjelper barnet til mestring og mening i og av omverden. Når vi studerer barnet og den voksne i de gode episodene finner vi at væremåtene overlapper hverandre og den voksne veksler mellom dem innenfor noen få minutter kan alle tre opptre. Men for framstillingen må de skilles ad.

1. Den selvregulerende andre

Barn som Une sliter, når hun gulper opp maten eller hoster fortvilet er det akkurat det hun gjør, hun får ikke med seg noe som helst annet. Den nære voksnes oppgave er å gi henne hjelp til å regulere seg selv, slik at hun kan rette oppmerksomheten ut mot omverden. Ofte overmaner trøttheten barna som Une, forholdet mellom søvn og våkenhet er vanskelig. Kanskje er det ikke noe som fenger i det som skjer rundt barnet, kanskje er det for mye til at det kan fattes. Da kommer trøttheten sigende, kanskje er ikke nattesøvnen god. Det er et vanskelig område for regulering. Nesten alle barn som Une har enten for høy eller lav muskeltonus, Når de forskrekkes eller blir glade spenner musklene seg og sender barnet i en bue bakover i stolen. Da er det ikke mulig for dem å være oppmerksomt tilstede. Une slet med vedvarende små epileptiske anfall da vi møtte henne. Alt dette er pedagogiske tema. Det krever sjølsagt kunnskap om hvordan å møte hvert av problemene. For eksempel trenger mange skjermede hvilesteder også på dagtid.

Kunnskap og samarbeid med helseinstanser er nødvendig. Utover denne kunnskapen er det nødvendig å utvikle kunnskap om hvordan å

møte barna når de sliter. Akkurat her er oppgaven som den selvregulerende andre viktig. Vi kan ikke ta vekk dette "slitet" eller "forstyrrelsene", men vi kan lære å møte barnet slik at det får best mulig hjelp til å regulere seg selv. Det kan beskrives som å "snakke med" de uregjerlige musklene, den for trøtte kroppen eller til og med de små epileptiske rykkingene (Horgen, Løvås og Nilsen 2002). Det er et dialogisk samspill med kroppen til barnet, slik den uttrykker hvordan barnet har det, for å hjelpe barnet til å få kontroll. Barnet trenger denne hjelpen for å kunne rette våken oppmerksomhet ut mot mennesker og gjenstander i omverden.

2. Den samklingende andre

Oppgaven til den samklingende andre er å skape dialog hvor de to er gjensidig oppmerksomme overfor hverandre. Våkent rettet mot hverandre med vekslende innspill. Alle kroppslige uttrykk; pust, lyd, berøring er gyldige. Å svare på barnets sukk gir kanskje mulighet til å utveksle sukk. Å dele gledeslyder over å f.eks svinge i en huske, øker uten tvil den felles fryden. Å lene seg mot den nære voksne, fra å sitte godt omsluttet på fanget, kan for noen bli starten på en frydefull "bytte nese" lek.

Oftest er oppgaven til den nære voksne å ta utgangspunkt i barnets lyd eller bevegelse og svare på det, med pust, lyd, tempo og "kraft" i berøring, nøyte samsvart med barnets uttrykk. Å klinge sammen med barnet er en treffende beskrivelse når det går godt.

Regler og små sangsnutter er gode hjelpemidler, de skaper rammer som de to kan handle innenfor. Alle de tidlige vanlige barnereglene er bygd opp rundt kroppslige bevegelser som det speide barnet etter hvert mestrer. Bake kake søte "starter" når barnet greier å klappe hendene sammen, ride ranke baserer seg på fryden over å humpe på fanget.

Den nære voksne til barn som Une må lage sangene eller reglene eller tilpasse de kjente til det barnet kan bidra med, slik at de to kan klinge sammen. Gjennom dette får begge to grunnkompetanse i dialog – de to lærer å lære av hverandre.

Utviklingen av denne gjensidige forståelsen, dette nære språket, skjer i alle dagens handlinger og hendelser. Det dreier seg om når barnet skal løftes ut av senga om morgenen, om stellet og å løftes ned i rullestolen, inn i bilen – og videre om hver eneste hendelse i løpet av dagen. Alle de aktivitetene som skjer hver eneste dag, rutinene som er helt nødvendig, i alle planlagte aktiviteter og i tiden som er mellom dette.

3. Den nærværende andre

Oppgaven til den nærværende andre begynner når barnet greier å rette oppmerksomheten utover de to, mot en hendelse eller gjenstand eller et annet menneske i omverden. Oppgaven er å lete etter hva som kan sanses ut fra de sanseforutsetningene barnet har, introdusere og gjerne gi liv til gjenstanden. Stjernedrysset glitrer fint med sine gyllne barrer og det klinger vakkert. Une synes det er lekkert, hun kan ikke nå den med hendene, men når hun blir ivrig løfter hun albuen. Da kan hun selvsagt utforske stjernedrysset med albuen. Det er den voksne nærvær som avgjør om de ivrige bevegelsene, som ofte er både små og uvanlige, skaper en ny erfaring for barn som Une.

Å erobre omverden er en utfordring både for barnet med de omfattende funksjonsnedsettelsene og for den nære voksne. Et barn med bevegelsesmuligheter vil oppsøke attraktive gjenstander og hendelser, manipulerer og erfarer. Alt dette må en god hjelper våkent bidra til. Det gjelder både å finne hva som barnet kan nå med sansene sine og hvordan barnet kan påvirke og få erfaringer. Det krever et intenst nærvær, være sammen med, og se barnet i vid forstand, utvide med noe barnet kan fatte, skape variasjon og gi mening.

Barn som Une vet ikke hva en klangstav (eller noe annet) er før hun har prøvd den selv. Gjenstanden for henne blir til i møtet med den. Den voksne må bringe gjenstanden – det sansesmessige gripbare til Une, eller Une til gjenstanden. Det er spennende når Une selv skaper klang med egen bevegelse – enda mer spennende enn når den voksne lager lyden. Gleden, den følelsesmessige opplevelsen kanskje spesielt over å lage lyden sjøl, skaper hukommelsesspor. Ut av

disse sporene, hvordan det er moro å lage lyd sammen med den nære voksne, trer etter hvert delene fram. Da er muligheten der for at lyden "stjernedryss" og "spille" kan referere til gjenstanden og handlingen.

Her er disse tre måtene å være sammen med barnet med store funksjonsnedsettelser, den selvregulerende, samklingende og nærværende, svært kort skissert. Forsøksvis sammenfatter disse væremåtene kunnskap som er nyttig når det gjelder å etablere kommunikasjon og skape felles forståelse mellom barnet og den nære voksne og videre å etablere og utvide forståelsen for omverden.

Kilder

Bråten, S. (2004) *Kommunikasjon og samspill*, fra fødsel til alderdom. 2 utgave, Universitetsforlaget

Bråten, S. (2000) *Modellmakt og altersentriske spedbarn*, Essays on Dialogue in Infant & Adult, Sigma

Horgen, Turid (2006) *Det nære språket, språkmiljø for mennesker med multifunksjonshemming*, Universitetsforlaget.

Horgen, Turid, Nilsen, Benthe og Løvås, Mette (2002) *Språket som berører, taktil kommunikasjon*. Spesialpedagogikk nr. 2.2002

Stern, Daniel L. (2003) *Spedbarnets interpersonlige verden*, Gyldendal Akademisk

Trevarthen, C. (1993) *The function of emotions in early infant communication and development*, i Ed. Nadel, J. and Camioni, L.: *New Perspectives inn Early Communicative Development*, London and New York, Routledge

Del 3

Utviklende omsorgsmiljø

Av Laila Luteberget

Laila Luteberget er høyskolelektor ved Diakonhjemmet Høyskole Rogaland i Norge.

I denne tredje delen av temaheftet "Det Gode Samspill" retter flere av artiklene fokus på kvaliteter i omsorgsmiljøet som bidrar til å skape gode utviklingsmuligheter både for de som bor og lever sine liv i boligene, og for de som arbeider der. Flere av tekstene formidler at utvikling, læring og omsorg er to sider av samme sak. Et miljø som er opptatt av utvikling og læring må også sikre seg at omsorgsdimensjonen er ivaretatt.

Trygghet

Trygghet er en av kvalitetene ved omsorgsdimensjonen som gis oppmerksomhet av artikkelforfatterne. Trygghet er viktig for å skape muligheter til livsutfoldelse, utvikling og læring. Karin Stigsdotter og Nita Jonsson skriver at trygghet skaper økt interesse for å uttrykke sine følelser og behov og at trygghet er en forutsetning for delaktighet i samspill og samhandling med andre. Deltakelse sees som forutsetning for å kunne inkluderes i bofellesskapets sosiale liv, for den enkeltes mulighet til å utvikle seg, for læring og ikke minst mulighet til selvbestemmelse, være aktør i eget liv (Lisa Præbel, Eli Nesteby, Rie Martekilde og Kirsten Grønberg).

Trygghet for personalet kan innebære mulighet til å utvikle sin kompetanse til å mestre utfordringene det gir å arbeide i bolig for mennesker med store omsorgsbehov. Sørensen fremhever i sin artikkel at temaer som: holdninger til annerledeshet, menneskesyn, kunnskap om utvikling og læring, kunnskap om rammevilkår for virksomheten og kommunikasjon er viktige områder for personalet å ha et bevisst forhold til, fordi det påvirker hvilke kvaliteter som får utvikle seg i relasjonene mellom beboere og de som arbeider der.

Livsutfoldelse på egne premisser

Laufey Elísabet Gissurardóttir, Bryndís Guðmundsdóttir og Guðný Sigurjónsdóttir påpeker

viktigheten av å bevisstgjøre seg hvordan vi forstår utviklingshemning, og hvordan det påvirker deres muligheter til deltakelse og inkludering i ulike fellesskap. De sier at det er ikke nok å snakke om holdninger i samfunnet generelt, like viktig er det å begynne med seg selv. De forteller om hvordan de har jobbet med å vende blikket mot hemmende faktorer i omgivelsene, mer enn å fokusere på hva personene ved dagtilbudet ikke kan.

Artikkelen tar og opp betydningen av at omgivelsene bidrar til at personer med utviklingshemning får mulighet til å utvikle verdsatte sosiale roller. Men hvem definerer hva en verdsatt sosial rolle er for hvem? Hvordan oppfatter vi og verdsetter forskjellighet? Enhver har krav på respekt og rett til å være seg selv. Dette innebærer også en rett til å være annerledes. Det er en stor utfordring å møte hverandres svært ulike behov, som de unike mennesker vi er.

Det gode liv

Artiklene fokuserer betydningen av å diskutere hva det gode liv kan være for den enkelte. De fremhever at en slik diskusjon forutsetter nærvær i samspill med den enkelte beboer, evne til å se den enkelte person og ikke tenke at det finnes ett enkelt svar på hva det gode liv er. Det gode liv er mangfoldig. Kvaliteter ved omsorgsmiljø som oppleves som betydningsfulle i tekstene er:

- At beboerne opplever seg sett – hørt – og forstått
- At beboernes "ve og vel" er i fokus når avgjørelser tas
- At beboerne får muligheter til å vise sine ressurser – oppleve å bety noe for andre
- Mulighet til å utvikle en verdsatt sosial rolle
- Ha gode rutiner / struktur som skaper gjenkjennelse og forutsigbarhet i hverdagslivet – samtidig evne en hvis fleksibilitet
- Legge til rette for deltakelse og samtidig evne å gi frihet til å velge
- At bruk av IKT er mer en teknisk kunnskap

Forstå det den andre forstår

Evne til å forstå den enkelte beboer utfordrer de som arbeider i boligene til å arbeide med sin egen relasjonskompetanse. Det forutsetter en kompetanse som går ut over boklig lærdom. Å utvikle evne til å se den enkelte som et menneske er ikke noe man kan lese seg til men som krever nærvær og en ekte interesse for beboernes ve og vel. I iver etter å gjøre godt eller

rett er det et menneskelig trekk å legge egne normer, forståelser eller tolkning av situasjoner til grunn når vi skal hjelpe andre. Tekstene som følger fremhever viktigheten av å forstå hjelperkunsten som noe ut over dette, om å være åpen for å forstå hvordan ting kan oppleves av andre. Det er dette Søren Kierkegaard (1962) berører i sitt kjente utsagn:

*“For å hjelpe noen må jeg i sannhet forstå mer enn det andre forstår,
Men først og fremst forstå det den andre forstår.
Om jeg ikke kan det, hjelper det ikke at jeg kan og vet mer.
Vil jeg likevel vise hvor mye jeg kan, så kommer det av at jeg er forfengelig og
høymodig og egentlig vil bli beundret av den andre
i stedet for å hjelpe han”.*

Mot ökad trygghet och delaktighet

Av Karin Stigsdotter och Nita Jonsson

Karin och Nita är vårdare på Månadsvägen som är en gruppboende i Växjö för personer med utvecklingsstörning och flerk Funktionshinder.

På Månadsvägen, en bostad med särskild service, bor fem personer varav fyra fungerar på tidig utvecklingsnivå, det vill säga har en grav utvecklingsstörning. Alla har dessutom flera andra funktionshinder t.ex. autism, rörelsehinder, synnedsättning m.m. Alla bor i egen lägenhet och trivs bra där. De bjuder gärna in sin familj och sina närmaste vänner till sitt hem. Men i gruppboendet finns också en stor allmän del, där alla kan umgås, äta mat tillsammans eller ha fest.

Rulla på bollen, vem styr?

Kontaktmannaskap

Varje person har två kontaktmän i personalgruppen och de arbetar alltid med sin omsorgstagare när de är i tjänst. En eller båda kontaktmännen följer med på läkarbesök och fritidsaktiviteter och har den nära kontakten med anhöriga. Det ger stor trygghet och ökar möjligheten för personerna att vara delaktiga. Alla som bor på Månadsvägen är mycket känsliga individer och det är därför viktigt att försöka öka tryggheten.

När personerna känner en inre trygghet ökar deras intresse att uttrycka sina behov och känslor främst med hjälp av kroppsspråk och minspel. En utsträckt tunga kan t.ex. betyda "nej jag vill inte". Vi använder kroppsspråk, minspel, talat språk men också foton och enkla bilder för att göra vårt budskap tydligt för personerna. Vi pratar med personerna på samma sätt som om de hade kunnat tala själva. Vi frågar alltid om det är ok innan vi gör något med personen och visar på så sätt respekt.

Vi försöker alltid hitta signaler eller uttryck som kan hjälpa oss att veta om personen vill delta eller inte, säger nej eller ja till ett erbjudande. En av personerna kan nu visa vad han vill, svara ja eller nej på sitt sätt. Han kan visa vad han vill ha t.ex. välja kläder, mat och dryck. En av de andra personerna kan välja sysselsättning och visa var hon vill sitta. Hon väljer också mat och dryck

Delaktighet är viktigt

Att få vara delaktig är viktigt. Delaktighet innebär att de boende kan påverka sin vardag på olika sätt genom sitt kroppsspråk, minspel och olika ljud men också med hjälpmedel som touchkontakter. Arbetet med touchkontakter redovisar vi i ett annat avsnitt.

Det är viktigt att fråga och göra frågan tydligare med hjälp av olika föremål och bilder, t.ex. visa en jacka, mat och dryck av olika slag när personen kan välja.

Här är några exempel på vad personerna kan påverka, visa eller välja

- Drycker
- Kläder

- Musik
- Hur man vill ligga
- Vad man vill göra
- Om man vill vara ensam eller i grupp
- Om man gillar massage eller kroppsvård

Att förstå hur de uppfattar verkligheten

Vi har lärt oss att alla oavsett utvecklingsnivå kan känna igen återkommande händelser om delmomenten upprepas på samma sätt i samma ordning. Om olika delmoment fogas samman i något som kan likna kedjor kan ett delmoment i kedjan ge kunskap om nästa steg. Vi har därför skrivit ned de viktiga återkommande händelserna så att varje delmoment blir tydligt. Några exempel på sådana händelser är:

- Morgon-, eftermiddags- och kvällsrutiner
- Frukost
- Egen tid
- Innehållet i ADL dagen

Genom att vi dokumenterar hur var och en av personerna vill ha det, arbetar vi i personalgruppen på samma sätt. Det gör det lättare för personerna att förvänta sig nästa steg i händelsen.

De flesta vardagliga situationerna kan delas in i delmoment som personen kan känna igen sig i, t.ex. att man går till affären, köper en blomma, blomman sätts i kruka i hemmet och sedan i fönstret för att kunna bli beskådad av personen i lugn och ro. Att tänka i återkommande kedjor gör det lättare för personen att förstå vad som ska hända t.ex. när man städar, lagar mat, putsar fönster m.m. hos dem.

Individuell pärm

Alla personer har en pärm där vi skriver ned hur de vill bli bemötta i olika sammanhang både till vardags och i känsliga situationer. Där finns också handlingsplaner nedskrivna hur man skall göra när personen får kramp, vistas på sjukhus eller visar ilska och aggression. När något ändras t.ex. när någon rutin ändras, görs en ändring av informationen i pärmen. Det är kontaktmännen som ser till att pärmen är uppdaterad och innehåller nödvändig information. Syftet med pärmen är att ge stöd till personalen så att personerna kan känna sig trygga i sin vardag, göra det möjligt för dem att känna att de är delaktiga och har en god livskvalitet

Vår struktur

Vi arbetar under en uppgjord struktur (10 veckors schema).

Kontaktmannen har den person som man är kontaktman för och en av dom andra fyra under arbetspasset. Vi roterar strukturen. Det är

mycket viktigt att man får ta hand om alla fem, så man lär känna var och en. Alla fem har en dag i veckan i köket tillsammans med sin kontaktman. Då lagar vi mat gemensamt, smakar, dukar och plockar undan tillsammans.

I strukturen står också vem som städar, fixar fika m.m. Där står också vem som tar över vid personalbyte och vem som hämtar på daglig verksamhet.

Trygghet och tydlighet även för personalen

Arbetsättet gör det lätt att veta vad man skall göra under sitt arbetspass och hur man skall planera sitt arbete. Det blir lätt att ta vara på alla stunder på ett bra sätt för personen man hjälper. Miljön blir avstressad. De individuella pärnarna gör det också lättare för vikarier att komma in i arbetet. Vikarierna får först lära känna två av personerna i boendet innan de knyter kontakt med de övriga. Det underlättar för omsorgstagare att känna trygghet med ny personal. Vi undviker på så sätt kaos och sammanblandning.

De mest känsliga omsorgstagarna får på så sätt lära känna vikarien innan hon/han släpps in i deras lägenhet. Vi har också en speciell sommarstruktur för vikarier, för att alla skall få en så bra sommar som möjligt. Till varje nyanställd personal utses dessutom en fadder bland ordinarie personal för att introduktionen skall gå smidigt. Arbetsstrukturen är en ständig pågående process som omarbetas vid varje förändring runt en omsorgstagare eller personalförändring.

Målplanering

Vi planerar utvecklingsmålen för varje individ tillsammans i hela personalgruppen under en planeringsdag på våren. Vi följer sedan upp hur det gått under en utvärderingsdag på hösten. Fungerar arbetet bra och målen verkar realistiska fortsätter vi arbetet annars avslutar vi det och väntar till kommande vår innan nya mål sätts. Det ger en bra arbetsstruktur.

Det övergripande målet är att alla skall känna trygghet och få möjlighet att utvecklas efter sin förmåga. Det gäller att ta vara på alla stunder.

Med touchkontakten skiftar Jonny bild på datorn

Det kan nytte (DKN)

Presentasjon av en pædagogisk referanseramme

Av Betina Haa Sørensen

Betina er utdannet sosialpedagog og leder for Kronborghus i Danmark. Kronborghus er et bo- og servicetilbud for voksne utviklingshemmede. Hun har også videreutdanning innen pedagogisk massasje.

En præsentation af Kronborghus

Kronborghus blev oprettet i 1988 af tidligere Frederiksborg amt, og skulle fungere som regionsinstitution. Kronborghus fik til huse i en tidligere ungdomspsykiatrisk afdeling på Montebello. Ideen til det pædagogiske fundament blev lavet mellem Kronborghus¹ og Socialpædagogernes² Landsforbund. Dette arbejde resulterede i et ide-brev til alle ansatte om hvad grundlaget for det pædagogiske arbejde var og hvilke tiltag, der uddannelsesmæssigt skulle være i 1988 – 1991.

”Det Kan Nytte” (DKN) startede d. 1. april 1986, som et projekt i samarbejde mellem Socialpædagogisk Landsforbund og tidligere Frederiksborg og Storstrøms Amter. DKN tager udgangspunkt i det nære samspil. Det er essentielt at sætte beboeren i centrum og lægge egne normer og forventninger væk, så man er helt tilgængelig i nærværet. Man må, som pædagog, turde involvere sig følelsesmæssigt og sætte al energi ind på at aflæse beboerens kommunikation, selv de bitte små signaler. Menneskesynet og referencerammen i DKN er tydeligt defineret og dette er grunden til, at vi som Bo-tilbud med denne pædagogik blev udpeget til, at deltage i projektet Det Gode Samspil.

Forløberer for ”DKN” var et samarbejde mellem socialministeriet og Socialpædagogernes Landsforbund, 1985/86, om kurser med titlen ”Arbejdet med de svageste brugere” med Poul Erik Larsen som faglig konsulent.

Projektets formål var:

- At forbedre udviklingsmulighederne og livskvaliteten hos mennesker, der er udviklingshæmmede.

1 v/ Ditte Sørensen, Anne Lassen og Jørgen Kristensen

2 v/ Jørn Foss og Lisbet Møller, tidligere Frederiksborg amt og med en uddannelsesaftale med Poul Erik Larsen

- At bidrage til en personaleudvikling, der er baseret på en sådan faglig viden og forståelse, at den enkelte medarbejder føler sit arbejde som ansvarsfuldt og værdifuldt – og hvor den enkelte selv skaber nye udviklingsmuligheder.
- At bidrage til at fremme forståelsen for en forbedret indsats overfor mennesker, der er udviklingshæmmede i forhold til de administrative og politiske systemer – og overfor befolkningen i almindelighed.

”DKN” er i dag ikke længere et projekt. I stedet kan man sige, det er blevet et begreb og en organisation med udgangspunkt i en teoridel og en virksomhedsdel. Velfærdsministeriet har understøttet området ved i 2008 at afsætte satspuljemidlerne på det sociale område til videreførelse af tidligere projekter vedr. ”Det kan nytte”.

Kronborghus’ formål:

- Kronborghus er et hjem for voksne med nedsat eller varig funktionshæmning, der i vid udstrækning behøver personlig omsorg og hjælp
- Udgangspunktet er ”Det kan nyttes” referenceramme, som indebærer at beboerne har retten til livskvalitet, får succesfulde oplevelser og erfaringer, samt lyst og mulighed for udvikling
- At opfylde socialudvalget mål

Bærende værdier og overbevisninger

På Kronborghus er det værdifuldt for beboerne

- At have lyst til livskvalitet
- At få hjælp til løsning af livets opgaver
- At få nærende sansemotoriske oplevelser
- At kunne overskue sit liv
- At få lyst og have ret til udvikling
- At have ret til at træffe valg om eget liv
- At blive mødt hvor man er, føle sig ønsket, blive set, hørt, mærket og forstået

Pædagogiske værdier

Det pædagogiske arbejde på Kronborghus skal bære præg af åbenhed, troværdighed og refleksion, både overfor det kendte og overfor nye veje. De pædagogiske værdier tager udgangspunkt i beboernes behov, udviklingstrin, livshistorie, følelser, tempo og verdensbillede.

- *Det hele menneske*

Vi rummer det hele menneske ved at fokusere på det enkelte menneskes ressourcer, og vi tager udgangspunkt i samværet. I vore relationer til beboerne arbejder vi med at rumme alle følelser. Den pædagogiske praksis lægger op til en kultur, der forudsætter høj grad af ansvar, hvor vi møder den enkelte med respekt, accept, i nærvær og med ydmyghed.

- *Kommunikation*

Vi arbejder ud fra at kommunikation er af afgørende betydning for menneskers udvikling og vi tager derfor udgangspunkt i den enkeltes udviklingstrin. Kommunikation er præget af samspil og dialog.

Vi vil skabe en atmosfære, hvor den enkelte får lyst til at forstå og blive forstået.

I samspillet er vi opmærksomme på den enkeltes signaler, og udviser åbenhed og indlevelse.

- *Samspil*

Vi giver plads til samspil, der indeholder leg og oplevelser, som stimulerer nysgerrighed og skaber fordybelse, ro, glæde, sjov, ballade og det at turde være i nuet.

Vi skaber rammer for den enkelte ved at være forudsigelige og skabe genkendelighed. Vi viser overblik, mod, fantasi og kreativitet.

Pædagogisk analyse

I "DKN" anvendes forskellige redskaber til afdækning af den enkeltes ressourcer og problematikker:

- Funktionsbeskrivelsen (sanser, selvhjælp, orientering, osv.)
- Udviklingsbeskrivelsen (kognitiv, sproglig, psykisk og kommunikativ udvikling)
- Det sociale resumé (vigtige begivenheder i beboerens liv)
- Den pædagogiske analyse

Pædagogisk analyse/praksis

Den pædagogiske analyse er en model/metode vi kan bruge sammen, på personalemøderne, til at analysere, lære en ny beboer at kende på, få et fælles billede af borgerens kompetencer og interesser og derudfra udarbejde pædagogisk praksis, som vi som omsorgspersoner ser, at beboerne profiterer af.

Derefter spørger vi beboerne: "Er det også sådan du kan tænke dig din hverdag, dit liv, dine muligheder og valg skal se ud". Således at vi hele tiden har etikken og menneskesynet på plads, **hvor det er beboeren der er i centrum**. Når vi udarbejder den pædagogiske analyse, starter vi med at afdække den enkelte borgers livshistorie og udviklingsprofil, så vi får en viden og indsigt i beboerens liv.

Den pædagogiske analyse bliver aldrig færdig, vi kan hele tiden arbejde på den; få mere viden, afdække uvisheder, evaluere, sætte fokus på, få kigget på vores måde at arbejde på (den pædagogiske praksis). På denne måde skulle vi sikre, at vi lever op til servicelovens intentioner, de politiske målsætninger og Kronborghus' værdier og at vi møder det andet menneske, hvor det er, så vi kan øge deres livskvalitet og medbestemmelse og derved bl.a. kunne minimere magtanvendelser.

Den pædagogiske analyse skal føre frem til en samlet oversigt og forståelse for den enkelte beboers vanskeligheder og ressourcer: Den pædagogiske analyse har til formål at omformulere medicinske diagnoser til pædagogiske problemstillinger og handlemuligheder. Analysen skal føre til en samlet oversigt og forståelse for beboerens problemstillinger, at afdække det enkelte menneskes ressourcer og syn på livet og egen plads i tilværelsen. At få et overblik over hvad "et godt liv" vil sige for den enkelte og så bestrebe sig på at give den person de muligheder, der kan gives for at realistisk nærme sig det liv de gerne vil have.

Dette vil selvfølgelig være meget individuelt og må ikke præges af personalets/forældre/ andre pårørendes syn på "det gode liv". Den pædagogiske analyse består af 5 elementer, der alle skal vurderes og beskrives. På Kronborghus har vi også neuropædagogiske screeninger, som sammen med analysen giver et godt billede af den enkelte beboers muligheder og ressourcer.

Vi har arbejdet på en sammenskrivning af de 2 redskaber, da vi kunne se hvordan de overlappede hinanden. Dette håber vi på bliver et endnu bedre redskab med nye vinkler og fornyelse.

1. Det medicinske aspekt (De konkrete skader og handicaps)
2. Det konkrete aspekt (De konkrete vanskeligheder handicappet medfører for beboeren)
3. Det psykologiske, følelsesmæssige og udviklingsmæssige aspekt (De udviklingsmæssige konsekvenser og hvordan det opleves følelsesmæssigt af beboeren)
4. Det adfærdsmæssige aspekt (Reaktioner på problematikkerne)
5. Det pædagogiske aspekt (Hvordan det professionelle personale skal kompensere for problematikkerne og forsøge at højne livskvaliteten)

Når alle informationer er samlet kan planlægningen begynde. Der udarbejdes en problemformulering og afgrænsning, selve analysen, en søgemodel, en målformulering og en handleplan.

Kulturen

Ved begrebet kultur forstås her først og fremmest relationerne mellem beboerne og medarbejdere. Hvordan har vi det sammen? Hvad foretager vi os sammen? Hvordan kommunikerer vi sammen? Hvordan taler vi til hinanden? Hvordan er de indbyrdes magtrelationer? Og hvordan kommer disse til udtryk? Her må omgangsformen altid sigte mod at skabe de bedste forudsætninger for:

- Udvikling, og
- Livskvalitet

Derfor vægtes følgende elementer:

- Det hele menneske
- Accept og respekt
- Magtrelationer
- Kommunikation
- Samvær og nærvær
- Tryghed og kaos

Der lægges således op til en kultur, der forudsætter en høj grad af faglig viden og personligt ansvar og engagement hos den enkelte medarbejder.

Kulturen og samspil på Kronborghus

Kultur i "DKN" regi betyder først og fremmest relationer mellem beboere og personalet og en

kultur i huset og organisationen. Omgangsformen må altid sigte mod at skabe de bedste forudsætninger for udvikling, livskvalitet og retten til at bestemme over eget liv. Samspil er en forudsætning for at mennesket oplever, at det har indflydelse og kan indgå i relationer med både de nærmeste og omverdenen. Samspil er en forudsætning for, at mennesker med kommunikationsvanskeligheder kan få indflydelse på eget liv. De udviklingshæmmede er afhængige af, at vi som kompetente pædagoger opstiller muligheder for at deltage i samspillet.

Det er essentielt for mennesket at føle sig set, hørt, mærket og forstået. Da dette til tider er en tolkningssag uden objektivitet må det forventes, at personalet arbejder med bevidst følelsesmæssig involvering uden dog at omklamre og føle "ejerskab" overfor det enkelte menneske men med empati for den enkelte og med højt fagligt fundament for at afdække det enkelte menneskes behov.

Det er vigtigt, at personalet tager udgangspunkt i beboerens interesser og ressourcer for overordnet at se hvad der er "Det gode liv" for hver enkelt. Det, at leve et liv så nær det normale som muligt, er ikke nødvendigvis ensbetydende med livskvalitet. Det normale liv er ikke altid – og for alle – "det gode liv". Men der må tages udgangspunkt i at den enkelte selv kan forme sit liv ud fra egne ønsker og visioner om "det gode liv".

Dette bliver vores vigtigste opgave, som pædagoger på besøg i de udviklingshæmmedes liv. Her skal selvfølgelig tages højde for en etisk debat om formynderi og det at vurdere på andres vegne. Men vi kommer meget til livs ved at være i en kultur med et menneskesyn, der tager udgangspunkt i den andens interesser og lader beboerne guide os i det pædagogiske arbejde.

Mennesker skabes gennem de relationer de indgår i. Den sociale relation åbner mulighed for fællesskaber, sociale netværk, omsorg og venskaber m.m. Et menneskes selvopfattelse og identitet bestemmes ud fra, hvordan andre handler og kommunikerer med én.

Et miljø omkring beboeren med optimale muligheder for kommunikation hjælper således beboeren til at opfatte og forstå, hvad der rører sig i personens liv og til selv at tage initiativer.

For at der er tale om kommunikation forudsætter det, at såvel fælles opmærksomhed og kontakt som samspil og dialog er til stede.

Hvad er det så, det kræver af os som pædagoger? Det kræver at vi lytter og afpasser tempo og pauser med beboeren. Det er vigtigt at vi er positive, nærværende og viser at vi ser og hører den andens signaler, at vi fokuserer på succeser frem for udfordrende adfærd og ser muligheder frem for begrænsninger. At vi kompenserer for deres vanskeligheder, udtænker strategier og opstiller muligheder for en udvikling så nær det normale som muligt.

Det er vigtigt, at beboeren oplever at have indflydelse i eget liv og føler, at den er noget særligt. Derfor skal vi som pædagoger agere "rygrad" og træde tilbage, når den anden selv magter. Vi skal huske at vise indlevelse og begejstring, så vi hjælper beboeren med at føle sig taget alvorligt og føle glæde og lyst til eget liv. Derfor må vi bruge os selv, som redskaber til at animere, finde på og se muligheder når det er svært for beboerne, så det ikke bliver magt men en overvindelse for beboeren støttet af medarbejderen.

Man kan sige at pædagogen skal gøre sig mere interessant end den bekymring, som beboeren føler. Man må prioritere samspillet også hvis det betyder at jeg skal "klovne" mig til at støtte beboeren til at klare alt det som er svært, når man er præget af ritualer og angst for en verden man ofte ikke forstår.

Kompetanceudvikling på Kronborghus

Som led i evalueringen af "DKN" blev der udarbejdet et forslag til en ny uddannelsesstruktur, der indebærer, at man hurtigt kommer fra teori til praksis og som omhandler dels en obligatorisk grunduddannelse for alle, dels en række tilvalgs-kurser, man kan tage efter ønske og behov.

Evalueringen er foretaget af Konsulent Poul Erik Larsen, DKN-Consult og Uddannelseskonsulent Lisbet Møller, tidligere Frederiksborg Amt samt

en følgegruppe af DKN instruktører i tidligere Frederiksborg Amt: Ditte Sørensen, Kronborghus m.fl.

Som grunduddannelse foreslås:

- Holdninger, menneskesyn og referenceramme
- Udvikling og fejludvikling
- Lovgrundlaget, herunder bestemmelserne om magtanvendelse og indgreb i selvbestemmelsesretten
- Omsorg
- Kommunikation

Som tilvalgskurser foreslås:

- Den pædagogiske analyse
- Udviklingsbeskrivelser
- "Autisme"
- Mennesker med udfordrende adfærd
- Mennesker med sindslidelser
- Epilepsi

Som redskabskurser foreslås:

- Massage
- Musik som pædagogisk metode (social-motorik)
- "Gentle teaching"
- "sun-rise"
- Leg og bevægelse
- "Clowning"

Respekt og indflydelse

Inspirasjonseksempel fra dagsenteret Lækjarás på Island

Av Laufey Elísabet Gissurardóttir, Bryndís Guðmundsdóttir og Guðný Sigurjónsdóttir

Laufey, Bryndis og Guðný er alle vernepleiere (sosialpedagoger) som arbeider ved et dagsenter for menneskser med utviklingshemming.

Hvad kan vi socialpædagoger gøre for yderligere at forstærke almenhedens positive holdning til folk med udviklingshæmning? Dette har været et påtrængende spørgsmål for de ansatte på Lækjarás, da et af institutionens mål er at holde sig opdateret med hensyn til nyskabelse og udvikling. I vores samfund er der stadigvæk en stor tendens til kun at fokusere på, hvad funktionshæmmede personer ikke kan på grund af deres funktionsnedsættelse i stedet for at spekulere på, hvad det er i omgivelserne som virker hæmmende. I langt de fleste tilfælde er der tale om mentale forhindringer, som giver sig udslag i negative holdninger. For at nå frem til en holdningsændring i samfundet må vi begynde med at kigge indad. I Lækjarás har de ansatte indset vigtigheden heraf og arbejdet bevidst på at ændre egne holdninger og måske også tankesæt.

Lækjarás' værdigrundlag

Lækjarás er et dagtilbud som yder service til voksne med udviklingshæmning. Der er tre grundlæggende værdier i Lækjarás' daglige virke. Der er tale om respekt, fleksibilitet og innovation. Disse værdier har bidraget til intenst holdningsarbejde og inspireret de ansatte til at revidere deres opfattelse af arbejdet. Her på Lækjarás ønsker vi, at servicebrugerne får lejlighed til at udøve større indflydelse på institutionens aktiviteter. Samtidig er det vigtigt at yde en service som er både alderssvarende og ønskværdig i voksne personers liv. For at opfylde dette mål satte socialpædagogerne i Lækjarás sig ind i ideologier og teorier fra rundt omkring. Til sidst besluttede man at bruge psykologen Wolf Wolfensbergers ideologi, som en måde for os til at tilegne os institutionens værdigrundlag.

Læsegrupper

Ved introduktionen af nye holdninger og tanke-sett er det vigtigt, at de ansatte får god undervisning og at der sker en koordination af arbejdsmetoder. Lækjarás har nydt godt af, at

socialpædagogerne har videreuddannet sig, både indenfor handicaplære og socialpædagogik på Islands Universitet. Desuden har de ansatte deltaget i kurser og konferencer.

For at blive enige om veje mod strategiske mål, besluttede vi at oprette en læsegruppe. En gang om måneden mødes de ansatte på Lækjarás i en læsegruppe og behandler et bestemt emne, som alle i gruppen har læst. Dette har virket godt og yderligere koordineret vores arbejdsmetoder.

Jo mere vi satte os ind i Wolfensbergers ideologi, desto mere stod det klart for os, at der var mange ting i Lækjarás' arbejdsmiljø som skulle tilpasses nye ideer. Vi har fjernet et par barnlige effekter, og der er blevet lagt vægt på at undgå at bruge barnlige ord i samspil. Der er blevet arbejdet målrettet mod skabelsen af et miljø, som passer til voksne mennesker. Servicebrugerne har fået tilbud om at være med til møder om deres anliggender, og der er blevet lagt vægt på, at de er deltagere i dialogen.

Ændring av personalehåndbog

Indførelsen af ny ideologi førte til, at Lækjarás' personalehåndbog blev delvis revideret. Personalehåndbogen er delt op i nogle kapitler, hvor der blandt andet fremgår oplysninger om Lækjarás' aktiviteter, personalepolitik, jobfunktioner og sikkerhedspolitik. Man besluttede at lave to væsentlige ændringer i håndbogen. På den ene side at handle mere om metoder, som bidrager til socialt værdsatte roller for servicebrugerne, og på den anden side at lægge mindre vægt på de biologiske problemer som følge af funktionshæmning. Der blev lavet et nyt kapitel som handler om institutionens værdigrundlag og Wolfensbergers ideologi. Nedenfor viser personalhåndbogens inddeling.

Respekt

RESPEKT I SAMSPIL

Wolfensberger påpeger, at det er almindeligt, at devaluerede mennesker bliver presset ind i barnets rolle og ikke får mulighed for at blive voksen (Rannveig Traustadóttir, 2004; Wolfensberger, 1980). For at bidrage til socialt værdsatte roller hos servicebrugerne, er det vigtigt, at der

bevidst arbejdes mod voksenrettet og positivt samspil på institutionen.

- Man skal respektere servicebrugernes levealder

HER FØLGER EKSEMPLER PÅ HENSIGTSMÆSSIGE ARBEJDSMETODER:

- Man skal ikke tale hen over en servicebruger
- Respekt for privatlivets fred

VIGTIGE SPØRGSMÅL, SOM DET ER VÆRD AT TÆNKE PÅ:

Hvordan ønsker jeg at blive mødt som et voksent menneske?

Hvordan ønsker jeg, at man taler til mig?

Hvordan ønsker jeg, at man taler om mig?

Hvor meget ønsker jeg, at andre ved om mig og mit privatliv?

RESPEKT OG MILJØ

Wolfensberger lægger vægt på vigtigheden af positive tegn og forbilleder i omgivelserne for at bidrage til værdsatte roller (Dóra S. Bjarnason, 1991; Rannveig Traustadóttir, 2004; Wolfensberger, 1985).

- Alderssvarende ting til voksne
- Opgaver og fritidsaktiviteter i tråd med levealder
- Forbilleder i omgivelserne

VIGTIGE SPØRGSMÅL, SOM DET ER VÆRD AT TÆNKE PÅ:

I hvad slags miljø ønsker jeg at arbejde?

Hvad slags opgaver ønsker jeg at udføre?

Hvilke fritidsaktiviteter vælger jeg?

Hvilke slags fotos ønsker jeg, at der bliver taget af mig?

Fleksibilitet

Wolfensberger mener, at en af metoderne for at komme ind i værdsatte roller er at øge den personlige kompetence. En vigtig del deraf er at få lov til at træffe beslutninger og øve indflydelse på eget liv (Dóra S. Bjarnason, 1991; Rannveig Traustadóttir, 2004; Wolfensberger, 1985). Et godt samarbejde med hjemmene og andre partnere, som er inddraget i servicebrugernes liv, er vigtigt for at det kan realiseres.

- Individorienteret service
- Flexibelt program

Innovation

Essensen i Wolfensbergers teorier går ud på at gøre det muligt for devaluerede grupper at indgå i positive roller (Rannveig Traustadóttir, 2004; Wolfensberger, 1980, 1985). Funktionshæmmede personers position og rolle ændres i takt med samfundet, og Lækjarás lægger vægt på, at de ansatte tilegner sig nye tendenser i samfundet.

- Det er vigtigt at holde sig opdateret om det sidste nye på sit job og således være bevidst om metoder, som er positive og alderssvarende for den pågældende person.
- Lækjarás er et lærested, som derfor bestandigt revurderer arbejdsmetoder som bidrager til kvalitetsservice.

Vi bør konstant være opmærksomme på, hvad respekterede og værdsatte personer på samme alder foretager sig i samfundet!

Serviceplan

For at Wolfensbergers ideologi kan blive endnu mere synlig, og at man målrettet arbejder i forhold til den, ønskede vi at ændre formen på våre planer. Hidtil har de enkelte af Lækjarás' værksteder udformet deres egen plan, men ideen går ud på at lave en standardiseret form, som bliver kaldt serviceplan. Serviceplanen er en arbejdsramme, som indeholder de tilbud dagtilbudet har at byde på til hver en tid. Formålet med serviceplanen er at bidrage til målrettede og ensartede arbejdsmetoder. Den skal gøre teamwork lettere, øge faglig bevidsthed og professionalisme og sidst, men ikke mindst, så gør den aktiviteterne mere synlige.

En serviceplan indeholder de følgende fem indsatsområder:

- Erfaring, kundskab og oplevelser
- Kommunikation
- Almindelig daglig levevis
- Styrketræning
- Sociale aktiviteter/fritidsaktiviteter

Under de ovennævnte indsatsområder er der mange underområder. Socialpædagoger er ansvarlige for, at der bliver udvalgt dele fra serviceplanen, som tager udgangspunkt i ønsker og behov hos servicebrugerne. Man kan vælge mellem byture, IT-arbejde, broderi, valkningskur-sus, musikklub, mandeklub, wellnessklub og gåture, for at give nogle eksempler.

På baggrund af det værdigrundlag og den ideologi, som vi har tilegnet os, tilbyder vi service-brugerne at tage en CD med hjem som indeholder en præsentation som er blevet lavet i PowerPoint programmet. Servicebrugerne kan således selv være med til at vise og fortælle hvordan aktiviteter er foregået. Softwareprogrammet giver mulighed for at vise fotos fra vinteren og kommunikationsbilleder (som fx Pictogram og Boardmaker) som den pågældende anvender for at visualisere dagens aktiviteter. Der kunne servicebrugerens vurdering af vinterens aktiviteter fremgå. Hvad brugeren var tilfreds med og hvad man eventuelt kunne ændre på.

Det har været interessant og lærerigt at deltage i indførelsen af en ny ideologi. Det som danner grundlaget for kvalitetsservice i det daglige arbejde er velinformeret personale, som arbejder i overensstemmelse med den samme ideologi. Selv om meget er opnået, så er det vigtigt at være opmærksom på, at et projekt som det her stopper aldrig.

Kilder

Dóra S. Bjarnason. (1991). *Á blöndun og normalisering við um alla? Tilraun til skýringar á hugtökum. Tímaritið Þroskahjálp*, 13 (1):8-14

Rannveig Traustadóttir. (2004, 21. september). *[Söguleg þróun kenninga og hugmynda um eðlilegt líf og samfélagsþátttöku-Wolf Wolfensberger]*. Fotokopier fra kurset Kenningar og sjónarhorn í fötlunarfræðum við Félagsvísindadeild Háskóla Íslands.

Wolfensberger, W. (1980). *Introduction to qualitative research methods: A guidebook and resource* (3. udgave). New York: John Wiley and Sons.

Wolfensberger, W. (1985). *Social role valorization: A new insight, and new term, for normalization*. Australian Association for the Mentally Retarded Journal, 9(1), 4-11.

Jeg – Du relationen

Av Lisa Præbel, Eli Nesteby, Rie Martekilde og Kirsten Grønberg

Lisa, Eli, Rie og Kirsten er pædagoger og jobber ved Rønneberggården som er et bo- og service-tilbud for voksne udviklingshemmede i Danmark.

Da vi som pædagoger på Rønneberggården på Bostedet Østerled allerede i 2007 gik ind i et kommunikationsprojekt om implementering af kommunikationsteknologi, var hovedformålet at facilitere og støtte beboernes muligheder for at udtrykke deres ønsker og behov. Hvad vi ikke anede den gang, var, at vi var i færd med at opnå en ny dimension i samspillet med beboerne.

I 2007 iværksatte Rønneberggården på botilbudet Østerled et kommunikationsprojekt i samarbejde med Videns- og Kommunikationscentret i Hillerød. Rønneberggårdens beboere skulle introduceres til informations- og kommunikationsteknologi (IKT). Tanken var at få de svagest kommunikerende beboere til at formulere ønsker og behov samt give dem valgmuligheder og medindflydelse på deres eget liv. Med udspring i dette projekt blev vi samtidig i 2007 udpeget som deltagere i det fællesnordiske projekt "det gode samspil" under NVC, hvilket blev en enestående mulighed for inspiration, motivation og ny fælles erkendelse og viden.

Socialt behov

Som projektdeltagere havde vi fra begyndelsen et fælles udgangspunkt: Uanset handicap har man som menneske et socialt behov og ønsker kontakt. Udfordringen var, med bistand fra den eksterne projektkonsulent:

1. At finde de redskaber og metoder, der var væsentlige for at stimulere og støtte den enkelte beboers mulighed for kommunikation og dermed mere selvbestemmelse.
2. At erhverve viden om udvalgte programmer og værktøj, såsom internetmedier (Herbor og Skype), pictogrambiblioteker (Boardmaker) til bl.a. at lave kommunikationstavler og billedbøger på computer (Mediamixer).

Fagligheden i fokus

Det skulle snart vise sig, at forudsætningerne for at kommunikationsteknologien skulle kunne

give de ønskede resultater, også var et spørgsmål om noget ganske andet og mere grundlæggende end teknologiske kompetencer. Vi blev i løbet af projektet klar over, at hvis vi skulle nærme os IKT'en, måtte vi tage nye favntag med vores pædagogiske praksis og forståelsen af vores egen pædagogiske rolle både som enkeltpersoner og som gruppe.

De månedlige projektmøder, hvor vi i gruppen havde afsat en dag sammen med projektkonsulent fra Kommunikationscentret, var fyldt med faglige refleksioner. 'Hvad siger jeg i samspillet med beboeren – hvad siger du? Og hvordan kan vi sammen finde en metode, som gør at beboeren bliver hørt og forstået?' var spørgsmål, der blev ved med at vende tilbage.

Beboerne tager initiativ til kommunikation

Det er stadig disse refleksioner, der fylder mest, og som har givet størst udbytte i relationen med beboerne.

Beboerne er vokset på hver deres måde. De udtrykker sig tydeligere, enten verbalt eller med kropssprog. Og når vi spørger, får vi ikke bare et "ja", men et svar, som den enkelte faktisk har overvejet.

Beboerne siger også mere til og fra, og de er blevet mere uafhængige af personalet. Det skyldes ikke mindst indførelsen af billedtavler med dagens aktiviteter og personale. I hver enkelt beboers lejlighed hænger en individuel tavle, fyldt med billeder og Boardmakersymboler, der gør beboeren i stand til selv at orientere sig om, hvad der skal ske i løbet af dagen. Og det er ikke længere uhørt at en beboer tager selvstændige initiativer i planlægningen. Med tavlens udskiftelige billeder er det let at bytte rundt på dagens program eller sætte andre billeder op.

Når pædagogikken møder IKT'en

Redskaber er selvfølgelig en forudsætning, men selv med de rette redskaber når man ikke længere, end hvad der er skabt grobund for i samspillet med beboeren. Efter vores overbevisning skal årsagen til de positive resultater også hentes i det fokus, der er på den enkelte beboer takket være projektet og dets indhold.

I en travl dagligdag har projektet gjort det "legalt" at afsætte individuel tid sammen med beboeren til at hjælpe med at læse og sende e-mails i det specialtilpassede e-mail-program Herbor eller kigge på billeder fra sidste ferie og billedliggøre den kommende feries indhold.

I dette tidsrum behøver vi ikke tænke på alle de andre arbejdsopgaver, vi også skal nå, men kan lægge alt andet til side og intensivere muligheden for det nærvær, vi gerne vil have sammen med beboeren. Beboerne kan udtrykke mange ting med de rigtige redskaber og ikke mindst nærværet i samspillet.

Samspillet foran computeren med beboeren er et godt udgangspunkt for en ligeværdig relation. Computeren udgør "et fælles tredje", noget beboeren og vi som personale kan være sammen om. Vores nysgerrighed og interesse for noget nyt har ligeledes haft en afsmittende effekt på beboerne.

Én fælles gruppe, ét fælles mål

Selvom projektet officielt blev afsluttet i 2008 har vi kunnet videreføre vores videns udvikling og videns deling gennem deltagelse i det nordiske projekt "Det gode samspil" Vi er taknemmelige for, at vi har haft både en ekstern konsulent og nordiske kolleger til at hjælpe os med at samle trådene, få øje på fremskridtene i perioder af modgang og ikke mindst ruste os til at løse opgaven i fællesskab.

Det har indimellem været hårdt arbejde, men den indbyrdes forpligtigelse, der ligger i projektarbejdet, opleves samtidig som positivt. Og som gruppe føler vi os langt stærkere nu, end tidligere.

Det tvinger os til hver dag at reflektere over: hvordan har kontakten til beboerne været i dag? Selv om der stadig er dage, hvor vi har lyst at gemme os lidt, fordi der er så mange andre ting, vi også skal tage os af, tør vi nu tale åbent om det og hjælpe hinanden.

Det er jo reelt, at vi ikke altid kan nå det hele. Og det skal respekteres. Men det er samtidigt også blevet legitimt sige: 'Er der noget jeg kan gøre for dig, så du får tid til at prioritere kommunikationen højt?' Vi er blevet klogere på hinanden og hvordan vi bedst kan støtte hinanden.

Det nordiske projekt "Det gode samspil"

For os som gruppe og for vort videre arbejde har det været meget frugtbar og givet en kontinuerlig inspiration og motivation at være i dialog med vore nordiske kolleger gennem projektet "Det gode samspil". Vi har delt viden og erfaringer gennem de næsten 2 år projektet har eksisteret. På arbejdskonferencerne i Oslo og København er vi blevet mere bevidste om, hvad der udover de pædagogiske redskaber og metoder gør relationen og samspillet til "det gode samspil".

Vi har forsøgt at nærme os en beskrivelse af det "ubeskrevelige", nærværet, ligeværdigheden og har ved fælles anstrengelser erkendt, at der skal flere forskellige angrebsvinkler til i et forsøg på en forståelse.

Vi har bl.a. fundet inspiration i "jeg - du relationen" som den ses hos Martin Buber med dens eksistentielistisk/religiøse tilgang og hos Merleau-Ponty, som tager afsæt i det kropslige perspektiv, hvor det lidt forsimplet er på grund af kroppen, at man får identitet og eksistens.

Samtidig er vi igennem projektet blevet meget bevidste om, at den nødvendige tilgang til nærværet i samspillet forudsætter faglige men ikke mindst specielle personlighedsmæssige kompetencer - en risikovillighed og autenticitet hos den enkelte medarbejder til at turde være hudløs og uforbeholden i forhold til samspillet med den enkelte beboer.

Å beskrive det ubeskrivelige...

Refleksjoner om kompetanse i arbeid med mennesker med store hjelpebehov

Av Laila Luteberget, Gunnel Winlund & Anita Gjermestad

Det overordnede målet og intensjonen med prosjektet "Det gode samspill" har særlig vært rettet mot de mangeartede kompetanser som er nødvendig i det faglige arbeidet rettet mot personer som har utviklingshemning og har omfattende hjelpebehov. Allerede første samlingen av prosjektet ble det trukket frem at det å beskrive dette fagfeltet og praksis knyttet til mennesker med store hjelpebehov oppleves som *å beskrive det ubeskrivelige* (Gjermestad & Luteberget 2008). Beskrivelse av det ubeskrivelige kan være vanskelig å begi seg ut på, men dette temaheftet kan sees på som et lite steg i den retning.

I prosjektperioden har erfaringsutvekslingene mellom de ulike praksis- og fagmiljø stått særlig sentralt. Denne artikkelen er et forsøk på å sette ord på, oppsummere og reflektere rundt erfaringsutvekslingene som har vært, og på hvilken måte erfaringene fra praksis kan gi pekepinner på de mangeartede kompetansene som prosjektet løfter frem som nødvendige i arbeid med denne gruppen mennesker.

Når vi retter blikket tilbake og betrakter erfaringsutvekslingene fra prosjektet ses det ikke konturen av en kompetanse, men flere ulike fasetter av kompetanse, en praktisk kunnskap slik den norske professoren John Lundstøl (1999) beskriver det. Denne praktiske kunnskapen og kompetansen står, i henhold til Lundstøl, i sterk kontrast til mer instrumentell og objektivt fundert kunnskap. Han fremhever at praktisk kunnskap handler om *"møtet med den andre"*. Dette møte med den andre skjer i praktiske situasjoner og må skapes på ny hver gang en møter et annet menneske.

"Praktiske situasjoner er kjennetegnet ved at de er unike, uforutsigbare, usikre, sammensatte og verdiladede. I de møtene med andre mennesker i de situasjonene de lever i og innenfor de sammenhenger man møter dem, er det ikke opplagt for den profesjonelle å handle på bestemt måter, så å si ut fra prosedyre eller mal for arbeidsprosessen"

(Lundstøl 2002:5)

Prosjektgruppens diskusjoner, refleksjoner og felles undringer over erfaringer fra praktiske situasjoner kan beskrives som en vidensdeling som Birgit Kirkebæk (2010) kaller det. En deling av viden mellom personer som har den samme søken etter forståelse når det gjelder mennesker med store hjelpebehov. Denne vidensdeling er fundamentet for de ulike fasettene av kompetanse som i artikkelen beskrives med følgende overskrifter, *faglig kompetanse, refleksjonskompetanse, personlig kompetanse og etisk kompetanse*.

Faglig kompetanse

"Når man ikke kan formidle seg med det talte ord"

For å forstå mennesker med ulike funksjonsnedsettelse og utviklingshemning er grunnleggende kunnskap om funksjonsnedsettelse og de ulike vanskene som den enkelte har av stor betydning. Forståelse for hvordan det oppleves å leve med utviklingshemning er grunnleggende for arbeid med menneskene som er i fokus i dette prosjektet. Foruten kunnskap om utviklingshemning trengs også kunnskaper om kommunikasjonsutvikling og om andre funksjoner som syn, hørsel og helse. I tillegg til dette er også grunnleggende kunnskaper om pedagogisk- og miljøterapeutisk arbeid viktige element i den faglige kompetansen. Kunnskap om den enkeltes funksjonsnedsettelse, utviklingshemning og omfattende hjelpebehov gjør det mulig å forstå hvordan personen oppfatter sin virkelighet. Det gjør det lettere for omgivelsene å tilpasse omgivelsene til personens ressurser og øke mulighetene personen har til å utvikle seg. Gjennom god kunnskap kan vi tilpasse miljøet slik at den blir begripelig, håndterbart og meningsfullt for den enkelte. Den faglige kunnskapen må imidlertid ikke gjøre oss blinde for den enkeltes ressurser, interesser og unike kommunikasjon med andre mennesker. Det å finne sunne balanser mellom fokus på begrensninger og ressurser handler om å skape gode betingelser og vilkår for å etablere utviklende omsorgsmiljø rundt den enkelte.

I dette prosjektet har en vært mest opptatt av relasjonelle og kommunikative kompetanser.

Kompetanse og erfaring knyttet til kommunikasjon og da særlig nonverbal og alternativ kommunikasjon har blitt fokusert. Det er først og fremst de følelsesmessige og kroppslige aspektene ved samspillet og kommunikasjonene som er fremtredende i møte med personer med utviklingshemming og store hjelpebehov. Det å skape mening sammen og tolke de unike og særegne uttrykksmåtene til den enkelte er en sentral faglig kompetanse og egenskap. Meningsskapingsvilkår avhenger av refleksjonene og undringene knyttet til hva de ulike uttrykksmåter betyr i ulike sammenhenger, situasjoner og kontekster.

Den teoretiske kunnskapen er og viktig. Noe kunnskap kan man lese seg til, men fagkunnskap utvikles best om den skjer gjennom erfaringer man får ved å sette ord på, drøfte og være åpne på det som skjer i relasjon til de som en er satt til å bistå/hjelpe for å mestre sitt hverdagsliv.

Refleksjonskompetanse

"Nå er jeg mer tilstede her og nå, jeg er ikke lenger så fokusert på det som skal skje etterpå eller neste gjøremål....."

Den faglige kunnskapen som er beskrevet ovenfor danner en viktig base for den enkelte fagpersonens refleksjonskompetanse. Prosjektdeltakerens refleksjoner om forståelse av personer med utviklingshemming i sitt praksismiljø har stått sentralt. Både egne og andres refleksjoner over ulike møter med utviklingshemmede har vært gjenstand for analyser og diskusjoner. Disse diskusjonene har bidratt til en ny bevissthet om egen forståelse, egen praksis og egne handlinger i møte med personer med utviklingshemming og store hjelpebehov.

Deltagernes refleksjoner har særlig vært rettet mot relasjonen og de hverdagslige samspillene med personer med utviklingshemming. Anerkjennelse av og innlevelse i den utviklingshemmedes perspektiv har stått særlig sentralt. En anerkjennelse som kommer til uttrykk i sensitive væremåter samt empatisk og lyttende holdning i møte med til den andre. En slik sensitiv væremåte, samt lyttende og empatiske holdninger

oppleves å støtte den utviklingshemmede deltager, aktivitet, selvbestemmelse og kommunikasjon.

Prosjektdeltagerne gir uttrykk for at i møte med personer med utviklingshemming og store hjelpebehov kommer ofte denne sensitive, undrende, anerkjennende og lyttende væremåten og holdningen i bakgrunnen for et mer oppgave- og aktivitetsfokuset samspill, hvor det som skal *gjøres sammen* er i fokus. Prosjektdeltagerne har vært opptatt av at dette er et *dilemma* og en *motsetning* i arbeidet med personer med utviklingshemming. Slike opplevde dilemma danner utgangspunktet for *møtet-modellen* som ble utviklet av Lisa Præbel, Eli Nesteby, Rie Martekilde og Kirsten Grønborg og presentert på en av prosjektsamlingene.

Det unike møtet med den andre er fokus for modellens fremstilling. I henhold til modellen består hverdagens møter mellom profesjonelle og personer med utviklingshemming av både en relasjonell del og en oppgave/aktivitetsdel. Forholdet mellom relasjonen og oppgaven/aktiviteten er avgjørende for kvaliteten på hvordan møtet og samværet med den andre blir.

Mikael Gustavsson & Louise Lindholm beskriver også dette forholdet mellom oppgave og relation på følgende måte:

“När vi tittar på en aktivitet ser vi att den ofta består av både ”uppgift” och ”relation”. När man är i uppgiftdelen är man fokuserad på att genomföra något för att på det sättet nå målet med aktiviteten. Här samspelar man kring sättet att nå målet. När man är i relationsdelen tar man en paus från målet, åtminstone för en stund. Här är man nu fokuserad på relationen mellan varandra utan att ha med arbetsuppgiften. Aktiviteten är i vissa fall inte det viktigaste utan den utgör grunden för mötet?”

(Gustafsson & Lindholm 2010, se artikkel i dette heftet)

Vektskålen kan både få en overvekt på oppgaven, aktivitetene og timeplanene, noe som kan gå på bekostning av sensitivitet, oppmerksomhet og anerkjennelse av den andre. I motsatt fall så kan vektskålen få en overvekt på relasjonen, de anerkjennende og sensitive aspektene ved møtet, noe som da kan tenkes å gå på bekostning av personens mer målbevisste utfoldelse, utvikling og læring.

Dilemmaene og motsetningene som møtemodellen synliggjør, bidrar til betydningsfull bevisstgjøring og refleksjon over samspill med mennesker som har omfattende hjelpebehov og utviklingshemning. Prosjektdeltagerne opplever at deres sensitivitet, innlevelse og anerkjennelse i møte med personer med utviklingshemning er blitt oppøvet og utviklet, og de betrakter sine møter med disse menneskene på nye måter og med nye blikk. Når man ser og oppdager noe nytt, endres både bevisstheten og maktforholdet i spillet og i relasjoner. *“Jeg er til stede i praksis på en annen måte enn tidligere”* sier en av deltagerne.

Erfaringer fra prosjektet viser at ved å fokusere på den enkeltes praksiserfaringer og refleksjon rundt disse, opplever deltagerne at de er blitt mindre opptatt av diagnoser, resultat, timeplaner og dagsplaner, men mer fokusert på det unike mennesket bak diagnosen og hjelpebehovene. Dette sammenfaller med den grunnleggende *utviklingsoptimisme* som beskrives i formålet med

prosjektet (Harmon 2007). *Utviklingsoptimisme* handler om å se den enkeltes unike potensial for livsutfoldelse og utvikling, samt kompetanse og ressurser i samspill med andre.

Personlig kunnskap og kompetanse

“Man må være villig til å gi opp kontroll...”

Det er vanskelig å forklare presist hva personlig kompetanse er. Til forskjell fra boklig lærdom, som i våre dager fort blir foreldet, er personlig kompetanse en kompetanse man videreutvikler og foredler hele tiden. Vi utvikler vår personlige kompetanse når det legges til rette for å kunne bearbeide erfaringer fra samspill og samhandling sammen med andre som har gjort seg sine erfaringer. Slik utvikles vårt faglige skjønn og gjør oss mer kompetent til å “være i” ulike samspillsituasjonene.

Som profesjonelle fagpersoner er vår personlige kompetanse en viktig del av profesjonaliteten (Skau 2005), og peker på vår væren og vår væremåte i møte med andre mennesker.

“Vår evne til å tenke og handle på nye måter i nye situasjoner, vår følsomhet for samspill, vår intuisjon, vår ansvarsfølelse, vårt sosiale mot og vår skaperkraft er eksempler på denne personlige kompetansen”

(Skau 2005:50)

Prosjektdeltakerne trekker frem at det handler om å ha en faglig trygghet. Når den faglige tryggheten ligger i bunn kan man gi slipp på den pedagogiske kontrollen. Når man slipper den pedagogiske kontrollen gis det større plass til sensitiviteten og villigheten til å formes og endres i møte med den andre. Å våge å tvile og å feile er også viktige egenskaper som kommer til uttrykk når kontrollen slippes. Mikael Gustavsson & Louise Lindholm sier det på følgende måte i sin artikkel:

“Modet att släppa lite på kontrollen och lita på att den andre kan bidra till situationen. Det medför att man blir mer närvarande i samspelet. Man uppmärksammar den andres signaler mer och blir tydligare med sina egna signaler”.

En viktig betingelse for at denne personlige kompetansen skal kunne blomstre er at man finner seg i arbeidsmiljø som rommer og legitimerer slik tenkning. I møte med personer med utviklingshemning og store hjelpebehov, er det viktig å tåle angsten som følger det å være underveis og ikke alltid vite hva som er det beste. Om det å ikke alltid vite hva som er det beste beskriver en av deltagerne på følgende *"Man må snu opp ned på pedagogrollen og gi slipp på sin pedagogiske bluferdighet"*. Dette innebærer en utviklingsoptimisme hvor den enkeltes potensial for utvikling, selvbestemmelse og deltagelse er i fokus. Å se personens potensial og ressurser på tross av alle begrensingene er av stor betydning. Forholdet mellom den personlige og faglige kunnskapen beskrives på følgende måte av prosjektdeltagerne.

"Samtidig er vi igennem projektet blevet meget bevidste om, at den nødvendige tilgang til nærværet i samspillet forudsætter faglige men ikke mindst specielle personlighedsmæssige kompetencer – en risikovillighed og autenticitet hos den enkelte medarbejder til at turde være hudløs og uforbeholden i forhold til samspillet med den enkelte beboer".

(Præbel, Nesteby, Martekilde og Grønberg 2010, se artikkel i heftet).

Etisk refleksjon – etisk kompetanse

"Rett eller galt eller noe midt i mellom?"

Rett eller galt eller noe midt i mellom er tittelen på det yrkesetiske studiehefte som fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO) i Norge har laget (FO, 2007). Etikk er et fag som består av teorier og metoder til å oppdage og tenke klarere over moralske problemer og sammenhenger. Etikk som fag gir ingen regler for hvordan ting skal gjøres, ei heller gis absolutte svar. Snarere tvert i mot. Studieheftets tittel er derfor beskrivende for hva etikk handler om. Livet er for mangfoldig til å kunne si at noe er rett og noe er galt. Etikk handler om det gode liv og om de beslutninger vi tar i forhold til oss selv og andre, skriver Kirkebæk (2010). Det finnes ingen rette svar på hva som er det gode liv. Det betyr at en må leve med den usikkerheten det medfører når en i enkelte situasjoner må bestemme hva som er til det beste for andre.

Våre vurderinger om hva som er rett eller galt påvirkes av den kultur/samtid vi lever i. Mange av diskusjonene under samlinger i prosjektperioden har tatt opp slike etiske tema. Det har handlet om en erkjennelse av mangel på oppmerksomhet til feltet, både politisk, utdanningsmessig, og innen forskning/kunnskapsutvikling. Kanskje det såreste er mangel på oppmerksomhet også i de små miljøene der det direkte arbeidet med den enkelte person forgår i. Det være seg mulighet for tilbakemeldinger når en har stått i vanskelige situasjoner, tilrettelegging for veiledning, tid og anledning til sammen å kunne reflektere over ulike hverdagssituasjoner sammen med personen som har utviklingshemning.

Etisk kompetanse har en annen dimensjon ved seg en etikk som fag. For å utvikle etisk kompetanse gjelder det å få anledning til å anvende etikken som fag. Å utvikle etisk kompetanse handler om faglig kvalitet, da etisk refleksjon er et sentralt aspekt ved faglig skjønn. Eide & Aadland sier at

etisk kompetanse er evne til å lytte aktivt, til å oppdage hvordan andre blir berørt til å se hvilke verdier som kan komme i klemme, hvilke moralske og juridiske plikter som settes på spill og hvilke handlingsalternativer som finnes (Eide & Aadland 2008:13).

Det er ingen automatisk sammenheng mellom kunnskap om fagetikk og etisk kompetanse i den praktiske betydningen. For å kunne utvikle en etisk kompetanse må en være i et miljø som stimulerer til etisk refleksjon og hvor utvikling av praktisk dømmekraft, klokskap i faglige utfordrende situasjoner med ulike verdier som står på spill (Eide & Aadland 2008). Vår opplevelse er at prosjekt "Det Gode Samspill" er et eksempel på en møteplass som har bidratt til å stimulere til både etisk og faglig refleksjon over samspill med personer som har store hjelpebehov.

Kilder

Eide, T. & Aadland, E. (2008): Etikkhåndboka for kommune helse- og omsorgstjenester. Kommuneforlaget

FO (2007): *Rett eller galt – eller noe midt i mellom? Et studiehefte om yrkesetikk fra Fellesorganisasjonen* (FO)

Gjermestad, A. & Luteberget, L (2008): *Arbeidsnotat prosjekt det gode samspill*. Voksenåsen. Oslo

Harmon, T. (2007): *Utkast til prosjektbeskrivelse. Hvilke kompetencer skal der til i arbejdet med personer der er udviklingshemmet og har store hjelpebehov*. Upublisert materiale.

Kirkebæk, B.(2010:180): *Almagt. Almagt og afmakt. Spesialpedagogikkens holdninger handlinger og dilemma*. Akademisk Forlag.

Lundstøl, J. (1999): *Kunnskapens hemmeligheter*. Universitetsforlaget.

Lundstøl, J. red. (2002): *I dannelsens tegn. Profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker*. Gyldendal Akademisk

Skau, G.M. (2005): *Gode fagfolk vokser*. Cap-pelen Akademisk Forlag

Anita Gjermestad
Redaktør

Gunnel Winlund
Redaktør

Laila Luteberget
Redaktør

Betina Haa Sørensen

Danica Ivulic-Schattel

Turid Horgen

Guðný Sigurjónsdóttir

Torunn Jørgensen

Eli Nesteby

Bryndís Guðmundsdóttir

Karin Stigsdøtter

Nita Jonsson

Rie Martekilde

Kirsten Grønberg

Laufey Elísabet Gissurardóttir

Lisa Præbel

Lousie Lindholm

Mickael Gustafsson

Maarit Aalto
Projektleder – Nordens Velfærdscenter

Marianne Smedegaard
Administrationschef – Nordens Velfærdscenter

Lasse Winther Wehner
Layout – Nordens Velfærdscenter

Helena Lagercrantz
Informationsansvarig – Nordens Velfærdscenter

teerne

Nordens Välfärdscenter

Nordens Välfärdscenter – en institution under Nordiska ministerrådet

Vi arbetar för att belysa olika aspekter och stimulera utvecklingen av den nordiska välfärdsmodellen.

Vårt arbete syftar till att främja inkludering av utsatta grupper, likabehandling, social solidaritet samt tillgänglighet och kvalitet i fråga om samhällets tjänster.

Nordens Välfärdscenters tre huvuduppgifter:

Kunskap

Vi samlar och sammanställer erfarenheter från de nordiska länderna inom det välfärdspolitiska området.

Vidareföring

Vi sprider kunskap och erfarenheter av goda exempel via våra aktiviteter och nätverk.

Dialog

Vi skapar dialog mellan politiker, forskare och praktiker.

Vi arbetar med följande områden:

- Alkohol- och drogfrågor
- Arbetsinkludering
- Dövblindfältet
- Funktionshinderfrågor
- Social service
- Välfärdsmodellen
- Välfärdsteknologi

Vår organisation

Institutionens huvudkontor ligger i Stockholm och dotterinstitutionerna i Danmark och Finland.

Nordens Välfärdscenter leds av en styrelse med representanter från de fem nordiska länderna. Styrelsen utses av Nordiska ministerrådet.

Till vår verksamhet har vi knutit nordiska institutions- och expertnätverk. Deras uppgift är att förankra vårt arbete i praktiken och att vidareföra resultat till beslutsfattare och praktiker.

En viktig del av vårt arbete sker internationellt. Vi samarbetar med internationella aktörer inom social- och hälsoområdet, bland annat EU, Europarådet och FN.

norden

Nordens Välfärdscenter

Hantverkargatan 29
Stockholm

Tel: +46-8-545 536 00
Fax +45 9647 1616

info@nordicwelfare.org
www.nordicwelfare.org

*En institution under
Nordiska ministerrådet*